

vain 1,- e

AGON

Nro 1 5.10.2002

POHJOINEN FILOSOFIYHDISTYS

Juha

Ruusuvuori

Turkispukuinen lohi jodlaa

Suomi on syrjässä Euroopasta ainoastaan suomalaisten itsensä takia. Viime vuosisadan alussa siinnyt huurupäinen homogeeni-suomalaisuus, vierauden pelko ja ruotsalaisuuden ja venäläisyyden kammoksunta sen on aiheuttanut.

Meillä ei keskiaikana ollut mitään homogeeni-Suomea. Meillä oli katolinen, saksalaisen kaupankäynnin hallitsema monikulttuurinen maa, jossa oppineet puhuivat latinaa ja kauppiat kaikkia mahdollisia kieliä, joita kaupankäynnin takia oli puhuttava. Pohjoinen Suomi lohineen ja turkkeineen oli tärkeä alue, ajatelkaa rikkaita Tornion kauppiaita 1600-luvulla.

Ruotsin aikana me olimme valtakunnan osa, jossa sijaitsi merkittäviä kaupunkeja, mm. valtakunnan toiseksi suurin kaupunki Turku yliopistoinen ja tiedemiehineen. On hiukka liioiteltua sanoa silloista asemaamme siirto- maaksi. Venäjän aikana saimme nauttia rajoitettua itsemääräämisoikeutta, ainakin silloin kun ei sattunut sortokausi päälle. Siinä oli hyvä treenata itsenäisyyttä. Onneksi tuo outo välivaihe, eli valkoinen, homogeeninen Suomi 1918-94 on nyt historiaa.

Otettuaan venäläiset emigrantit vastaan valankumouksen jälkeen, heitä tuli yli 20 000 Suomeen, alkoi tasavalta morkata ulkomaalaisia ja rajoittaa pakolaisten maahanpääsyä. Yhä edelleen Suomi pystyy olemaan maa, johon pakolaisia ei oteta samaan malliin kuin muihin Pohjoismaihin.

Ei Suomi ole nyt mennyt Eurooppaan, kylä se on siellä ollut ihan piispa Henrikin ajasta alkaen. Mutta mielestäni se voisi olla siellä vähemmän nöyränä kuin nyt. Katsokaas piruuttanne norjalaisia: ihan samat kauppaedut niillä rehveleillä on, eikä niiden tarvitse kuunnella direktiivejä silakansyönnin tuhoisista vaikutuksista.

Niilo Nikkonen

Tämä lehti on Pohjoisen filosofi yhdistys AGONin äänitorvi. Filosofian merkitys tuntuu ehkä mitättömältä, ja tavanomaisessa kielenkäytössä filosofia on synonyymi haihattelulle. On kuitenkin syytä muistaa, että filosofia on kaikkien tieteiden äiti, mikä tarkoittaa sitä, että ilman syvällistä pohdintaa ja

asioiden olemuksen oivaltamista ei voi syntyä mitään uutta ja varmaa.

Tarkoituksemme on herättää keskustelua ja olla foorumina niin erilaisille ajankohtaisille kuin ajattomillekin asioille. Tässä ensimmäisessä numerossa pääteemana on **pohjoisuus**; miten mieltää ja kokea se, ja onko siitä filosofialle syvempää lähtökohtaa. Pohjoisuuden pohdinnat ovat samalla kehityskertomuksia itseään etsivän ihmisen liukumisesta filosofian syliin. Kirjoitukset pyrkivät myös houkuttelemaan uusia harrastajia poikkitieteelliseen poh-

dintaan elämän ilmiöistä ja tapahtumista yhteiskunnassa sekä globaalilla tasolla.

Viestintä, laajasti ymmärrettynä, pitää sisällään melkoisen kirjon jokapäiväiseen elämäämme kohdistuvia vaikutteita mm. uutisten ja mainonnan kautta. Piilomerkitykset ohjaavat valintojamme pitäen meitä kielipelien kahleissa. Hitlerin haamua nostetaan esiin milloin mistäkin komerosta. Mitä enemmän meille annetaan valmiita informaatiota, sitä kriittisemmin sen "totuuteen" on suhtauduttava. Erilaisten "totuuden torvien" joukossa Internetin helppokäyttöisyys monipuolisena vaikutuskanavana tulee kasvamaan yhä suuremmaksi niin poliittisena kuin moraalisenakin mahtina, sillä julkaisun kynnys on matala.

Immanuel Kant kirjoitti Königsbergissä melkein päivälleen kaksisataa kahdeksantoista vuotta sitten artikkelin "Mitä on valistus?" Sen tärkein sanoma on pyrkimys pois vapaaehtoisesta alaikäisyydestä. Alaikäisyys on Kantin mukaan mukavuudenhalusta johtuvaa laiskuutta olla ajattelematta itse. Vapauden ehdottomana edellytyksenä on aktiivinen ajattelu ja julkinen järjen käyttö.

Kansainvälisiä kielipelejä

Matti Jutila

Wittgensteinin myöhäiskauden filosofian eniten käytettyjä osia on idea kielipeleistä. **Filosofisissa tutkimuksissa** esitetyssä käsityksessä kielestä kielen merkitys ei löydy sen yhteydestä maailmaan, vaan pikemminkin samanlaisina toistuvista kielenkäyttöyhteyksistä eli kielipeleistä. "Sanan merkitys on sen käyttö kielessä" (Wittgenstein, 1999, §43). Kielen käyttöä rajoittaa lukematon määrä sääntöjä. Säännöt eivät ole mitään kiveen kirjoitettuja säännöstöjä, mutta ne eivät myöskään ole pelkästään yksilöiden kehitelmiä. Säännöt vaihtelevat eri paikoissa, eri aikoina ja eri yhteisöissä. Merkkien tulkintaa ja käyttöä kontrolloi ja pitää yllä vain kollektiivinen subjekti, jota kutsutaan kieliyhteisöksi.

Englantilainen filosofi Peter Winch lähestyy teoksessaan *Yhteiskuntatieteet ja filosofia* (1958, suomennettu 1979) yhteiskunnallisia ilmiöitä Wittgensteinin kielipeli-idean avulla. Winchin tavoitteena on tarkastella niitä ennako-ehdoja, joiden puitteissa yhteiskunnallisten ilmiöiden ymmärtäminen on mahdollista. Sosiaalisten suhteiden ymmärtämisessä keskeisessä asemassa ovat ihmisyyhteisön käsite ja ihmisten käsitys tuon yhteisön luonteesta. "Sosiaaliset suhteet ovat todellisuuskäsitysten ilmauksia" (Winch, 1979, 29). Wittgensteinin kielipeleissä keskeisellä sijalla oli säännöt. Kielen käyttö vaatii jonkin säännön ymmärtämistä ja yhteisöä, joka ymmärtää säännön kutakuinkin samankaltaisesti. Säännön ymmärtäminen on välttämätöntä myös tilanteissa, joissa sääntöä rikotaan

joko tahallisesti tai vahingossa, sillä ilman sääntöä ei voisi olla myöskään sen rikkomista. Säännön ja sen rikkomisen käsitteet ovat loogisesti erottamattomia. Sääntöihin liittyen Wittgenstein ja Winch erottelevat tilanteet, joissa voidaan olettaa jonkin noudattavan jotain sääntöä, niistä ilmiöistä, joita hallitsevat luonnonlait. Yhteiskunnalliset ilmiöt kuuluvat edelliseen kategoriaan. Ne ovat "todellisuuskäsitysten ilmauksia". Näiden todellisuuskäsityksestä riippuvien sääntöjen avulla voimme ymmärtää yhteiskunnallisia ilmiöitä. Säännön käsite on analyysin väline.

Kansainväliset suhteet on yksi yhteiskunnan osa-alue, jota määrittää toisaalta yleiset yhteiskunnalliset säännöstöt, mutta toisaalta niissä on myös omia erityisiä säännöstöjä, joiden merkitys muille yhteiskunnan osa-alueille on varsin triviaali. Kansainvälisten suhteiden ideaan kielipelinä liittyy käsitys säännöistä, jotka määrittelevät oikeaa käyttäytymistä. Säännöt määrittävät toimijoita, niiden valtaa ja laillisia siirtoja. Vain sääntöjen puitteissa toiminnalla on merkitys. Kansainvälisissä suhteissakin on suuri määrä sopimuksia, teorioita ja käyttäytymismalleja, joiden mukaan voimme arvioida toimintaa tietyissä tapauksissa. Esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen puitteissa on luotu suuri määrä sopimuksia, joiden mukaan valtiot "sitoutuvat" käyttäytymään. Nämä sopimukset eivät kuitenkaan pakota valtiota käyttäytymään tietyllä tavalla, mutta sopimuksiin kirjoitettujen sääntöjen avulla toimijat voivat ottaa tilanteen haltuun ja toisaalta voimme arvioi-

da toimijoiden käyttäytymistä tietyllä hetkellä ja päätellä soveltuuko sääntö mitenkään tähän tilanteeseen ja onko toimijan toiminta säännön seuraamista vai sen rikkomista. Kansainvälisiä sopimuksia voidaan pitää kansainvälisten suhteiden kielipelin eksplikoituina sääntöinä.

Kansainvälisten suhteiden kielipelin säännöt eivät rajoitu pelkästään sopimuksiin. Lisäksi on teorioita ja niiden luomia käyttäytymismalleja, jotka koskevat esimerkiksi diplomatiaa, sopimusten noudattamista ja sotilaallisen voiman käyttöä. Vaikka ajattelisi kansainvälistä areenaa anarkistisena järjestelmänä, ei sääntöjä siltikään pääse pakenemaan. Eristäytymistä pidetään rajoitteena ja neutraalien ja liittolaisten mielipiteillä on merkitystä. Ulkopuoliset ja valtion sisäiset tahot arvioivat aina valtion ulkopoliittisia liikkuja ja arvostelevat niitä erilaisten sääntöjen mukaan. ”Anarkistisessakaan” maailmassa kaikki toimintalinjat eivät ole samalla lailla mahdollista. Kansainvälisten suhteiden kieliyhteisö rajoittaa tiettyjä liikkuja ja suosii toisia, mutta se ei voi pakottaa toimijoita valitsemaan mitään tiettyä säännöstöä.

Vaikka kansainvälisistä suhteista ei löydykään luonnollain kaltaisia sääntöjä, jotka kävisivät kaikkiin tilanteisiin ja aukaisisivat kaikki kansainvälisten suhteiden ongelmat, eikä toisaalta yhteiskunnallisiakaan yliajallisia säännöstöjä, säännöt eivät kuitenkaan ole merkityksettömiä. Sen lisäksi, että säännöt toimivat analyysin välineinä, sääntöjen merkityksellisyys on siinä, että niitä käytetään, niiden mukaisesti toimitaan. Kansainvälisten suhteiden toimijat pyrkivät aina ottamaan tapahtumat haltuun jollain tavalla ja soveltamaan niihin jotain sääntöä. Säännöstön valinta ei kuitenkaan ole yksiselitteisesti tapahtumaan sidottu, vaan tapahtumissa voidaan periaatteessa lähteä etenemään useita eri polkuja, mutta käytännössä aina valitaan jokin yksittäinen polku, joka sopii tilanteeseen ja jota lähdetään seuraamaan. Tehty valinta rajoittaa tulevia valintoja.

”Kuva piti meitä vankina. Emmekä voineet päästä ulkopuolelle, sillä kuva oli kielessämme ja kieli näytti vain itsestään toistavan sitä meille.” (Wittgenstein, 1999, §115)

Katsotaanpa vaikka sota. Sota on asia, josta on luotu tiettyjä määritelmiä (esim. organisoitu väkivallan käyttö poliittisten päämäärien saavuttamiseksi) ja siihen liittyen on luotu paljon kansainvälisoikeudellisia (ja -poliittisia)

sääntöjä. Sitten on kaksi tapausta. Ensimmäisessä valtioiden (tai valtioiden liiton) sotakoneet pommittavat liittoutuman ulkopuolista valtiota, jotta saisivat sen johtajat muuttamaan toimintalinjojaan. Toisessa terroristit kaappaavat neljä siviilikonetta, joista kahdella lennetään päin siviili kohteita, yhdellä sotilaskohteeseen ja neljäs tipahtaa (tai tiputetaan, en tiedä) pellolle. Kaappausten tavoitteista on vain harmaita aavistuksia. Ensimmäinen tapaus ei ollut sota, vaan se oli humanitaarinen interventio. Toinen tapaus oli terrori-isku, joka pian otettiin haltuun sodanjulistuksena, jotta siihen voitaisiin soveltaa sodan säännöstöjä. Tapaukset ovat siis Nato vs. Jugoslavia Kosovossa 1999 ja terrori-iskut New Yorkissa ja Washingtonissa 11.9.2001.

Molemmissa tapauksissa on voimakkaana toimijana Yhdysvallat. Molemmissa tapauksissa se tunnistaa samat sotaan liittyvät säännöstöt. Kosovossa tilannetta se ei voinut kutsua sodaksi, koska silloin Yhdysvallat olisi jäänyt sanan ”sota” vangiksi ja joutunut, ainakin periaatteessa, noudattamaan sääntöjä, jotka se on aikaisemmin esim. YK:ssa hyväksynyt eli sota ei olisi ollut oikeutettu. Terrori-iskuissa Yhdysvallat halusi vangita muut sanan ”sota” käytöllä ja pakottaa muut noudattamaan sodan säännöstöjä eli Naton ottamaan käyttöön ”viidennen artiklan” ja YK:n myöntämään oikeutuksen ”vastatoimille”, koska *Yhdysvaltoja vastaanhan oli hyökätty*: Sotaan siirryttiin kutsumalla terrori-iskuja sodanjulistukseksi (siirto, jonka kansainvälisten suhteiden yhteisö laajalti hyväksyi) ja näin sodan aloittajiksi muuttuivat terroristit ja Yhdysvallat sai oikeuden ”puolustus sotaan”.

Peli oli tilanteissa sama, mutta pelitavat erosivat. Pohjoisen filosofiyhdistykselle kun kirjoitetaan, voidaan asiaa havainnollistaa ajatuksella, että aluksi pelattiin noloa ja sitten ramia, mutta peli oli kokoajan tuppi.

Kansainvälisissä suhteissakin siis on sääntöjä, joiden avulla toimijat *pyrkivät* ottamaan haltuun tilanteita tai toisaalta välttämään niiden käyttöä. Pelejä on monia. Kuka / mikä milloinkin määrää mitä peliä aletaan pelaamaan? Siinäpä oiva kohde nykyaikaiselle voimapolitiikan tutkimukselle.

Kirjallisuus:

Winch, Peter (1979) *Yhteiskuntatieteet ja filosofia*. Gummerus, Jyväskylä.

Wittgenstein, Ludwig (1999) *Filosofisia tutkimuksia*. Toinen painos, WSOY, Juva.

VIESTINNÄN EETTISIÄ

Aikuisena valitettavan monen ihmisen kysely loppuu. Asioita ei kyseenalaisteta, niitä pidetään itsestään selvinä. Kuitenkin ajattelevan, uutta oppivan, kehittyvän ja ihmisenä kasvavan aikuisen mielessä on kysymyksiä. Ne koskevat ihmisenä olemista, sen tarkoitusta, toiminnan ja tekemisen perusteita, päämääriä eli arvoja. ”Miksi” ja ”mitä varten” tulisikin kuulua jokaisen aikuisen jatkuvaan sanavarastoon. Ne ovat myös etiikan peruskysymyksiä. Miksi ja mitä varten.

Kukaan ei voi kehittyä ja kasvaa ammatissaan ja ihmisenä, ellei usein tee kysymyksiä: miksi ja mitä varten.

Viestinnän globalisaatio

Yleisempi tekijä, joka on nostanut eettiset probleemat pinnalle, on it-teknologian räjähdysmäinen kasvu sekä tiedonvälityksen ja median lisääntyminen yli maantieteellisten ja vanhojen aikaan sidottujen rajojen. Tiedonvälityksen globalisaatio on keskeinen osa maapalloistumista ja se on tehnyt taloudellisenkin globalisaation mahdolliseksi. Tietoa on nyt saatavilla erilaisten kanavien kautta kaikkialta maailmasta reaaliaikaan. Se tietomäärä, joka tavallisen ihmisen ulottuville tulee internetin kautta on huikaisevan suuri. Koko tietomäärä on mahdoton edes hahmottaa. Informaation valinta nousee keskeiseksi asiaksi. Se, joka valitsee, on todellinen mielipiteen muokkaaja, valankäyttäjä. Samalla huomataan, että informaation lisääntyminen ei välttämättä takaa viisauden lisääntymistä.

Viestinnän voimakas lisääntyminen ja sen globalisaatio on tuonut tavattomasti uusia mahdollisuuksia saada informaatiota tai viihdettä tai luoda yhteyksiä. Samalla se on tehnyt meidät entistä riippuvaisemmiksi mediasta. Tällä kaikella on sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia.

Sen lisäksi, että viestintäkanavat tarjoavat mittaamattomasti informaatiota, se tuo erilaiset ja toisistaan kaukana olevat ihmiset yhteyteen toistensa kanssa. Se lähentää ihmisiä, samalla eri kansoja, kulttuureja ja erilaisia sekä erikielisiä ihmisryhmiä. Samalla se saattaa myös vieraannuttaa ihmisiä perinteisistä ja läheisistä yhteyksistä perheeseen, lähiyhteisöön, kylään, omaan kaupunki- tai kaupunginosayhteisöön jne. Globaali kommunikaatio ei arvosta sellaisia perusarvoja kuin yhteisyyden tunteminen ja edistäminen. Läheiset ihmissuhteet, perhearvot ja arkisen elämän pienet ilot tuntuvat vähäpätöisiltä. Niiden perustavaa laatua oleva merkitys ihmisen hyvinvoinnille peittyi helposti globaalien ja monta kertaa meidän todellisen elämämme kannalta merkityksellisten kiinnostuksen kohteiden alle. Se usein mainittu Pihtiputaan mummo, joka päivittäin jännittyneenä seuraa ruudultaan ei vain hexin vaan nasdaqinkin heilahteluja, tai sitten tv:n saippuasarjan perin tutuiksi käyneiden, kuin ystäviksi tulleiden sankareiden tempauksia, käy esimerkiksi. Tietotekniikka ja media siis sekä yhdistää että erottaa.

Gloбалistuneen median esillä pitäminen ja edustama arvo maailma ei ole yksiselitteinen vaan päinvastoin se ulottuu laidasta laitaan. Toisessa ääripäässä ovat voimien rasistiset tai muukalaisvihamieliset, itsekkäästi vihaa lietsovat kanavat. Toisessa laidassa taas eettisesti korkeatasoiset humaaneja arvoja, yhteisvastuullisuutta, rauhaa ja lähimmäisestä huolehtimista arvostavat ohjelmat. Moderni media, joka on suurelta osin

voittoa tavoittelevan kaupallisen yritystoiminnan hallinnassa (profit-making enterprises) on taipuvainen vetoamaan ihmisten alempiin vaistoihin. Siksi kai väkivallan, seksin, jopa pornon osuus on mediassa niin merkittävä.

Arvot kaiken pohjana

Kun pyritään eettiseen toimintaan viestinnässä onkin siis lopulta kyse, mitä arvoja media, tai oikeastaan mediaa työvälineenä käyttävät ihmiset edustavat, mitä arvoja he haluavat tässä maailmassa edistää. Tässä tullaan niihin mainitsemiini kysymyksiin ”miksi” ja ”mitä varten”. Miksi teen tätä työtä, mihin toiminnallani pyrin, mikä on perimmäinen tarkoitus. Tuskin monellekaan riittää vastaukseksi se, että jotain työtä on tehtävä oman ja perheen hengen pitimiksi. Mitä arvoja tahdomme tässä ihmisten maailmassa ja omassa yhteisössämme edistää?

Arvot ovat niitä asioita tai ihanteita, joita pidetään tavoiteltavina ja hyvinä. Ne ovat hyviä itsessään tai sitten hyviä sen vuoksi, että ne ovat välineitä johonkin muuhun tavoitteeseen pyrittäessä. Siksi arvot ovat joko itseisarvoja tai välinearvoja.

Arvot siis edustavat sitä positiivista, mitä pidetään hyvänä ja tavoiteltavana. Mediatutkimuksessa ja etenkin median etiikkaa koskevassa kirjallisuudessa on paljon pohdittu sitä, onko olemassa kaikille yhteisiä arvoja, vai ovatko ne vain subjektiivisia, siis yksilön mielteitä, tunteita, arvostuksia ja mielipiteitä. Onko olemassa eri kulttuurialueille ja eri uskonnoille ja maailmankatsomuksille yhteisiä arvoja. Arvokeskustelu yleisimmällä tasolla koskeekin juuri tätä problematiikkaa. Esimerkkinä tästä on ns. maailmanetiikka- tai globaali etiikka-hanke, jossa on etsitty yhteisiä eettisiä periaatteita, joiden takana voisivat yhteisessä rintamassa seistä eri uskontojen, ideologioiden, kansallisuuksien ja kulttuurien edustajat.

Kun siis yhteiskunnassa arvoilla tarkoitetaan asioita ja ihanteita, joita pidetään tavoiteltavina, on arvo lähes synonyymi sanalle päämäärä. Näitä ihanteita tai päämääriä ei ehkä aina tai ei koskaan saavuteta sellaisinaan, mutta niiden mukaan pyritään toimintaa arvioimaan ja kehittämään.

Meidän omat arvomme, ne, jotka olemme ehkä sisäistäneet tietoisesti tai tiedostamatta, ovat vastauksia siihen, millaisessa maailmassa haluamme elää, ja millaisen jättää lapsillemme, mikä on meidän oma tehtävämme tässä maailmassa, millaisista ratkaisuksista ja valinnoista oma sisimpämme tuntee kestävää tyydytystä.

Ihmisarvossa yhteinen perusta

Etsittäessä yhteisiä arvoja on löydetty ainakin yksi, joka myös eräissä moderneissa viestinnän teorian tutkimuksissa on nostettu esille (Christians et Traber). Tarkoitan ihmisen arvoa ja ihmiselämän kunnioittamista.

Ihminen yksilönä on arvokas, ainutkertainen, korvaamaton. Ihmistä ei koskaan saa käyttää välineenä johonkin toiseen, muka parempaan arvoon pyrittäessä. Ihminen ei ole koskaan vain kohde, viestinnässään hän on vuorovaikutuksen osapuoli. Ihminen on itsetarkoitus, eikä hänen arvoaan mitata menestyksellä, palkalla, tehokkuudella. Myös tehoton, osaamaton, tietämätön, sairas, toisten vaivana oleva kuuluu tähän arvok-

KYSYMYKSIÄ

kaiden joukkoon. Ihmisen arvo näyttää modernissa yhteiskunnassamme olevan jatkuvasti uhattuna ja sen puolesta on pidettävä ääntä.

Toinen perusarvo on se, että jokaisella yksilöllä on yhtäläinen arvo. Meillä on kyllä taipumus laatia mittareita, joilla saadaan aikaan eroja, mutta tällaista mittariuskkoa vastaan on jatkuvasti pyristeltävä.

Kolmantena tukipilarina näen käsityksen siitä, että ihminen on yhteisöllinen olento. Hän ei ole olemassa vain itseään varten vaan hän saa täyden merkityksen elämälleen yhteydessä toiseen tai toisiin. Meksikon kansainvälinen viestintäkonferenssi totesi vuonna 1995: ”Ihmisenä oleminen merkitsee yhteyttä toisiin ihmisiin. Kommunikaatio tekee tämän mahdolliseksi. Yhteisöllinen identiteetti ja tunne kuulumisesta yhteisöön ovat inhimillisen elämän kannalta välttämättömiä.” Viestinnän keinoin ihmiselle voidaan tuottaa aidon osallisuuden kokemus mutta myös sulkea yhteisön ulkopuolelle.

Näistä perusarvoista nousevat sitten muut, joille yhteiskuntamme rakentuu. Sellaisia ovat vaikkapa moraaliset hyveet, sellaiset kuin oikeudenmukaisuus, rehellisyys, laupeus tai laajemmin ottaen lähimmäisenrakkaus ja siihen kuuluva vastuu toisista ja yhteisöstä.

Kultainen sääntö ja intohimo totuuteen

Luulen, että näiden ihmisarvoon ja ihmisen kunnioittamiseen liittyvien perusarvojen varaan voidaan rakentaa hyvä eettinen viestintä. Siitä, miten ihmisen kunnioittaminen käytännössä tapahtuu, on mielestäni paras maksiimi niin sanottu kultainen sääntö, joka esiintyy eri uskonnoissa, mutta me tunnemme sen parhaiten Vuorisäärnasta: ”Kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää se heille”.

Kultainen sääntö ei tarkoita sitä, että asettaudutaan ikään kuin toisen saappaisiin ja yritetään sitten katsoa, miltä maailma minusta ja minun tarpeistani käsin näyttäisi. Kyse ei ole oman minän tekemisestä maailman keskipisteeksi vaan todellisesta asettumisesta toisen ihmisen asemaan, lähimmäisen todellisten elinehtojen alaisuuteen.

Kultaisen säännön soveltaminen merkitsee sitä, että viestinnän ammattilainen pitää silmiensä edessä ne ihmiset, joille hän viestinsä osoittaa, ja yhtä hyvin ne ihmiset, joiden asioita hän omassa työssään käsittelee. Tänä viestimien palveluksessa olevat pääsevät tosin vain harvoin kasvokkain katsojiensa, kuulijoidensa tai lukijoihensa kanssa. Juuri tämän vuoksi on tärkeää jatkuvasti kerrata kultaisen säännön lyhyttä etiikan oppimäärää.

Välineellistynyttä viestintää uhkaa viestin lähettäjän ja vastaanottajan etääntyminen toisistaan. Kaukaa - usein anonyymiteetin suojassa - voidaan tehdä sellaista, mitä ei tehtäisi jos oltaisi kasvokkain toisen ihmisen kanssa. Hollantilainen mediatutkija Cees Hamelink on kutsunut tätä pommikoneilmiöksi: on helpompi vahingoittaa toista etäältä kuin kasvokkain. (John Vikström) Tässä herää kysymys nimimerkkien suojassa tehtyjen ”paljastusten” moraalista.

Toinen korostus, joka nousee ihmisen arvostamisesta on ehdottoman totuudellisuuden vaatimus. Se on aika kova vaatimus etenkin niissä tiedotusvälineissä, jotka välittävät uutis-

luontoista materiaalia, maailman ja ihmisten tilannetta koskevia raportteja. Lyhennetty ilmaisu vääristää helposti kokonaiskuvan. Jokainen uutisvalinta on vallan käyttöä, päätöksentekoa toisten puolesta, sen päättämistä mikä on lukijoille, kuulijoille tai katselijoille hyväksi ja tarpeellista. Esimerkiksi riittää joka-aamuinen sanomalehti, jonka uutistarjonta on useiden valintojen lopputulos.

Journalistin ohjeet alkavat näin: ”Hyvän journalistisen tavun perustana on kansalaisten oikeus saada oikeita ja olennaisia tietoja, joiden avulla he voivat muodostaa totuudenmukaisen kuvan maailmasta ja yhteiskunnasta.” Tässä on vastuullisen viestinnän a ja o. Antaa oikea ja totuudenmukainen kuva maailmasta. Mitä ammattitaitoisempi toimittaja on, sitä paremmin tämä toteutuu. Ihmisen kunnioittaminen merkitsee totuuden välittämistä, koko totuuden sillä osatotuus on kokonaiskuvan vääristelyä. Eettisen, hyvän viestinnän ammattilaisen ominaisuuksiin täytyy kuulua rakkaus, etten sanoisi intohimo totuuteen.

Valta ja vastuu kuuluvat yhteen

Viestinnän etiikassa on siis eräitä omia erityiskysymyksiä. Viestinnän ja median asema eräänä suurimmista vallankäyttäjistä ja mielipiteenmuokkaajista antaa sille erityisen suuren vastuun. Valta ja vastuu kuuluvat aina yhteen. Olennaista on ihmisarvon ja ihmisen oikeuksien tinkimätön kunnioittaminen ja pyrkimys ehdottomaan totuudellisuuteen. Ammattitaitoa vaatii oikeiden ja olennaisten tietojen jakaminen.

Kuitenkin väittäisin, ettei ole olemassa mitään erityistä viestinnän etiikkaa. Ei ole myöskään mitään erityistä terveydenhuollon, liikkeenjohdon, lainkäytön tai politiikan etiikkaa. Kaikilla elämäalueilla on etiikan perusta yhteinen ja sama. Aivan samat käytännön eettiset soveltamisohjeet kuin noille edellä mainituille aloille, sopivat myös viestintään. Senkin tulee olla kultaisen säännön etiikka, ihmistä kunnioittavaa ja totuuden ihannetta tavoittelevaa. Viestinnän ihmisille en ainkaan minä osaa esittää parempaa ohjetta kuin kultaisen säännön, ehkäpä lisättynä Immanuel Kantin tunnetulla maksimilla: ”Toimi niin, että voit toivoa kaikkien toistenkin toimivan samalla tavalla.”

Esitelmä Media&Message 2002 –tapahtumassa Turussa 7.8.2002

Lyhennetty kirjoittajan luvalla. Alkuperäinen teksti www.evl.fi/arkkipiispa/viestinnanetiikka.htm

P O H J O I S U U S

Krause

Pohjoinen kaupunki

Pohjoinen on kompassineulan tai Pohjantähden osoittama suunta tästä eteenpäin. Toisaalta melkein kaikki lukijani ovat ihmiskunnan valtaenemmistöstä pohjoiseen. Siksi on tapana ajatella, että suomalaiset asuvat <pohjoisessa>.—Tuossa on käsitteellinen kotelo; käsitteitä on helpointa heitellä paketteina.—Tähyillessään Lappiin suomalaistenkin valtaenemmistön on kääntynyt pohjoisen suuntaan. Siispä Lappi on pohjoista toiseen potenssiin, <pohjoista²>.

Pohjoisessa merkittävää on luonto. Luontoa ovat ihmiset ja kaikki. Sellaisella luontoajatuksella ei kuitenkaan olisi paljon viestinnällistä käyttöä. Siksi on tapana ajatella luontona vain luonnollista luontoa. <Luonnosta²> on poistettu luonnon osa, ihmiset, ja heidän tuotteensa, kulttuuri. Oikea luonto on ihmiselle avautuva näkymä, johon hän itse ei kuulu, tai jos kuuluukin niin toiset ihmiset ainakaan eivät. Tätä yksinäisyyttä sanotaan luonnon rauhaksi. Pohjoisessa luonto on merkittävää siksi, että täällä on aika vähän ihmisiä.

Kaikesta huolimatta ihmisiä on. Pian ehkä liian vähän, jotta ”pohjoinen säilyisi elävänä”. Ihminen on lajikäsittelynä melko selvä. Mutta ihmisenä voi ja pitäisikin olla aidosti ja humanisti. Pitäisi olla inhimillinen ihminen, <ihminen²>. Parhaimmillaan tämä tarkoittaa jalostunutta henkisyttä ja eettistä mielenlaatua. Niiden löytäminen ajattelun kautta vaatii epäilemättä rauhaa.

On siis kolme käsitepalikkaa, joista rakentaa ajatus: Pohjoisessa on luonnon rauhaa, jonka kokeminen voi auttaa ihmistä löytämään aidon ihmisyytensä. Siksi ihmisten on hyvä tulla pohjoiseen. Ei kuitenkaan monien, jotta luonnon rauha ei häviäisi. Hankala juttu.

Pohjoisessa on myös kaupunkia. <Kaupunki²> on metropoli, joita Suomessa ei ole, tai Suomen oloissa pääkaupunkiseutu kaupunkimaisilta osiltaan. Tulevaisuudessa on ehkä liikenneväyliä myötäilevä nauhakaupunki Helsingistä Turkuun ja Tampereelle. Kaupunki-sanaa käytetään myös kunnista, jotka ovat äskettäin hankkineet arvokkaan tittelin. Rajoittukaamme tässä tavallisiin kaupunkeihin.

Pohjoisen kaupungeissa on helmiä, kuten niistä pohjoisin: pitkän korpitaipaleen matkannut on äkkiä korkealla Kemijärven yläpuolella. Siinä ovat järvimaisemassa tehtaat ja rautatie, tiivis keskusta, kirkko ja kulttuurikeskus. Pienihän se on, mutta kaupungin määrittävä ero on huipussaan. Suosikkejani ovat Kemi ja Tornio kuljeskeltavine puistokatuineen ja puutaloineen, jotka muualta on poltettu.

Miten kaupunki suhtautuu luonnon rauhaan? Keskelä Rovaniemeä voi piiloutua kuuntelemaan laineiden lipplusta Nätynginpuistossa tai pakkasjäiden ritinää ter-

veyskeskuksen rannassa. Syksyisessä Korvanrannassa on syntynyt monta ideaa. Toisaalta kävely aurinkoisena aamuna Helsingin Töölön läpi, julkisivuja ja päätykolmioita katsellen, tuottaa rauhaa ja iloa. Ei tosin luonnon rauhaa.

Mutta tarvitaan paitsi rauhaa luonnon kauneudessa, myös rauhaa luonnon kauheudelta. Pohjoinen on ankara ja kitsas. Kaupunki onkin pohjoisen ihmisille luonteva paikka. Kylmyys, pimeys ja eristyisyys voitetaan yhdessä. Ajatteluyhteisökin voi syntyä, kun ensin saadaan vähän rauhaa luonnon pakoilta. Ja pohjoisesta näkee, kos-

ka muualla on paljon.—Kaupunki antaa myös luonnolle rauhaa ihmisiltä.

Pohjoinen ajatteluyhteisö voisi olla myös kaupungista riippumaton, tekniikan yhdistämä verkosto. Onko syrjäseuduilla siihen voimia, kun kulttuuri on rapautettu? Kauppa ja koulu kuuluvat varustukseen, jonka avulla ihminen voi säilyä luonnon osana.

Tämä kirjoitus on tarkoitettu keskustelualoitteeksi.

P O H J O I S U U S

Pia-Krista Rimppi

Taistelu talipalloista

Olen ajatellut, että olisi järkevämpää alkaa puutarhuriksi tai kokiksi. Selkeitä käytännön ammatteja. Filosofia ei johdata minua työelämään. Olen pahainen sosiaali-pummi.

Lähdin kuitenkin syventymään filosofiaan, vaikka päiväkirjani synkeä sävy puhuukin muuta. Tärkein syy opiskelun aloittamiseen oli, että se oli luonnon ja itseni lisäksi ainoa asia, mikä kiinnosti minua pari vuotta sitten. Olin niin kyllästynyt ihmisiin, että oikein säikähdin. Asuin pari talvea metsämökissä, joten sain pitkään käydä rauhallista vuoropuhelua maan ja taivaan kanssa. Ihmissyydestäni en tietenkään päässyt yksinäisyydessäkään irti. Uskonnoista taas ei irronnut kuin palasia. Halusin tutustua johonkin toiseen massiiviseen uskomusjärjestelmään ja valitsin filosofian, kun sen avulla pääsee näkemään monesta pisteestä kulttuurimme niin kutsutun kehittymisen tähän päivään asti.

Aurinko paistaa. Kuukkelit ja tiaiset taistelevat talipalloista. Valo osuu keltaisena lumeen ja kumpi olikaan ensin käsite vai havainto.

Lähdin mökiltä jo aamuisin illan filosofian luennoille. Kaupunkipäivät olivat mukavaa vaihtelua, mutta myös stressaavia mökkihöperölle päälleni. Olin ihan poikki, kun illalla tai seuraavana aamuna palasin. Aamulla siis hyppäsin taksiin, että pääsin lähimmälle pysäkillle kolmentoista kilometrin päähän. Ensimmäisenä menin aina pikkusiskoni luokse ylellisesti suihkuun hankamaan metsäläisen tuoksut pois. Sen jälkeen uskalsin jo mennä ihmisten pariin. Ensimmäisillä luennoilla tajusin valinneeni oikein, sillä mukana näytti olevan muitakin tavallisia ihmisiä. Aloin pikku hiljaa uskoa

pärjääväni. Tietenkin olin ensin sekaisin kaiken tiedontulvan ja uusien sanojen kanssa, mutta jo parin vuoden päästä aloin vähän sisäistää niitä.

Täällä on aikaa ajatella ainakin sitten kun lumi- ja lämmitystöiltä ehdin. Vaikka lepoetkinä enimmäkseen tarkkailenkin pikkulintuja ja seurailen pitkin päivää värien ja valon vaihtelua maisemassa. On mieletön määrä erilaisia sinisen sävyjä, joista ei voi puhua.

Kulunut sanonta uuden maailman avautumisesta pitää kohdallani paikkansa. Rakastuin siihen valtavaan tiedon määrään ja niihin uskomatonta mielikuvitusta vaatineisiin ajatusjärjestelmiin, joita edesmenneet filosofit olivat iloksemme laatineet. Ihmisistä tuli jälleen kiehtovia olentoja. Pakostakin alkaa naurattaa, kun koettaa syventyä jonkun kehrittelemään geometrisellä tavalla esiteltävään etiikan teoriaan. Ei siis ole mikään ihme, jos törmään ennakkoluuloihin kun kerron opiskelevani filosofiaa. Pahimmasta päästä on ollut se kommentti, missä minun on väitetty harrastavan jotain pahuuteen liittyvää. Tosin kommentaattori on tiennyt sen, että en tunnusta mitään uskontoa, joten kyseessä oli varmaan oudosti perustellun päättelyn tulos.

Filosofian opiskelu on muuttanut minua niin paljon, että en enää pääse entisen Pian sisään kuin vanhojen kirjoitusten avulla. Tunnelmat säilyvät paperillakin. Olen oppinut pikkuisen ymmärtämään sitä, miten tämä yhteinen häpeämme on kehittynyt. Tarkoitan sitä tapaa, millä kohtelemme ympäristöämme ja muita ihmisiä.

Kuu kiiltää kuin messinkivati. Se rauhoittaa ja tuo valoa ja turvaa. Tulee kunnon pakkasyö ja olen hakenut puita. Pitänee tuijotella yö tulta, kun taivaallakin palaa.

AGON

Päätoimittaja: Niilo Nikkonen
niilo.nikkonen@nic.fi

Toimittaja: Lena Salmi

Taitto: Niilo Nikkonen

Kuvat: NN -arkisto (ellei toisin mainita)

Kustantaja: Pohjoinen filosofiyhdistys
AGON

Painos: 300 kpl

Painopaikka: Lapin yliopistopaino
Rovaniemi

Pohjoinen filosofiyhdistys AGON

Puheenjohtaja: Niilo Nikkonen
niilo.nikkonen@nic.fi

Sihteeri: Pia-Krista Rimppi

Filosofisk teologi i Ultima Thule Nousologiska utkast hos Bengt Pohjanen

Byfält

I denna artikel försöker jag se vad filosofi och teologi i Barentsregionen kan ha för egenartade särdrag. Det gör jag utifrån författaren Bengt Pohjanens författarskap som inbegriper teologiska, religions-filosofiska och filosofiska frågor från en norrbottensk horisont. Orsaken är att i hans texter finns teologiska och filosofiska tankar framsprungna i en norrbottensk kontext. Då Pohjanens författarskap i mycket är teologiskt till sin natur är det skäl att först schematiskt se på relationen mellan teologi och filosofi[1]

1. Relationen teologi – filosofi.

I en intervju för Finlands radio (Ylen 1 6.4.1997) i samband med hörspelet Särjetty ikoni tar Pohjanen upp frågan om att vara gränsmänniska både i geografiskt språklig och metafysiskt religiös bemärkelse (tro – otro). Han nämner att i kyrkans historia har från början funnits en spänning mellan tro och kultur. Något som också är karaktäristiskt för laestadianismen.

Den kristne apologetiken Tatianos (född ca 120) förbjöd de kristna att ta del i den profana teatern och kulturlivet. Tertullianus (ca 150-220) frågade "Vad har Athen med Jerusalem att göra? Vad har Akademien med Kyrkan att göra?". Kristendomen sågs allmänt som "den sanna filosofin" (Justinus Martyren †165). I den gamla kyrkan likställdes teologi ofta med mytologi. Begreppet "teologi" började användas därför relativt sent i kyrkans idéhistoria.

En annan linje i Kyrkan var att uppfatta den grekiska filosofin som ett stadium i Guds pedagogik och därmed som "en gudomlig gåva given åt kyrkan av grekerna" (Clemens av Alexandria †215) samt som en förberedelse för den kristna uppenbarelse (logos spermatikos). I samma mening var lagen given åt judarna. För Clemens gällde att tron var mått-stocken vid bedömning av filosofiska utsagor. Filosofin tjänade som det "naturliga förnuftet" till skillnad från den "övernaturliga uppenbarelse". Denna linje kom att påverka skolastiken. Hos Tomas av Aquino (1225-1274) råder ingen egentlig motsats mellan natur och övernatur, mellan filosofi och teologi. Det sker en harmonisering mellan förnuft (ratio) och uppenbarelse (revelatio). Den övernaturliga nåden fulländar den mänskliga naturen och därmed är det naturliga förnuftet inordnat som en del av tron. Den teologiska traditionen talar visserligen om en spänning (dialektik) mellan "skapelse – frälsning", "natur – nåd", "nödvändighet – frihet", "kropp – själ" o.s.v. utan att denna motsats är kvalitativ: "nåden förintar inte skapelsen utan fullbordar den" (cum enim gratia non tollat naturam, sed perficiat). Det råder således enligt Thomas en befärande växelverkan mellan ratio och fides trots att tron står över förnuftet emedan det är samma Gud som ger människan såväl uppenbarelse som förnuftet. Tron förutsätter naturlig kunskap likväl som nåden förutsätter naturen (fides praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam). Det finns ett band mellan de båda kunskapsformerna. Teologin behöver filosofin för att kunna uppfylla sin egen uppgift. Teologin förfaller om den isoleras från filosofisk reflexion. Jag tror för att kunna förstå (credo ut intelligam) – jag förstår för att kunna tro (intellego ut credam).

Under medeltiden betraktades filosofin som teologins tjänarinna (ancilla theologiae). Luther menade att förnuftet var blint i trosfrågor och förnuftet en hora. Att utöva skolastisk filosofi är något av teologiskt horeri (Heidelberg disputationens filosofiska teser 1-2). Filosofin vet inget om Gud i frälsande mening. Den är människans eget verk och egenkärlek. Den är spekulation om Gud. Det är endast teologin som förmedlar en frälsande kunskap om Gud. Det innebär inte att filosofi i sig förkastas. Filosofin har sitt eget område och skall på sitt eget sätt förklara uppenbarelsens innehåll samt skapelsens ting. Teologi är inte en meta-disciplin utan en bland andra med sina egna gränser och begrepp. För övrigt hade Luther en mer positiv inställning till Platon än Aristoteles emedan den förre kunde användas bättre i teologiska frågor. Luther var själv ockamist och hans skarpa uttalanden måste ses som en kritik av Aristoteles och inte att tron och uppenbarelse kan upplysa förnuftet i omdömen om världen. I likhet med Ockam betonar Luther skillnaden mellan tro (fides) och förnuft (ratio). Luthers uppfattning om förhållandet mellan teologi och filosofi står därför nära uppfattningen om filosofin som teologins tjänarinna [2].

Upplysningen innebar att trons primat visavi förnuftet upphävdes (via moderna). Förnuftet gäller som bedömning-sinstans också i utsagor om tron. Filosofiskt hade redan Wilhelm av Ockham (1285-1349) utstakat gränserna för det vetbara. I den nya tidens europeiska idéhistoria spjälkades tillvaron upp mellan teologi och vetenskap, tro och vetande, subjektivitet och saktänkande, subjekt- och objektvärld: esprit du coeur – esprit de géométrie (Pascal), vérités de fait – vérités de raison (Leibnitz), tillfälliga historiska sanningar – nödvändiga förnuftssanningar (Lessing), praktiskt förnuft – teoretiskt förnuft (Kant), mystik och matematik, existens och vetenskap, subjektivitet och förtingligande o.s.v. I sin kunskapskritik proklamerade Immanuel Kant att han var tvungen att upphäva vetandet för att få plats för tron. Kunskapskritiken gällde frågan om förnuftet och dess gränser och hängde samman med att det religiösa och moraliska förvandlades i den filosofiska teologin till etikteologi. Det som bröts ned av det teoretiska förnuftet skulle det praktiska återställa. De moraliska lagarna var gudomliga bud inskrivna i människans samvete och stod i ständig spänning till den onda makten i tillvaron och i den mänskliga naturen ("Religionen inom det blotta förnuftets gränser" 1793). Människan står som ett fritt ansvarsfullt förnuftsväsen hela tiden i valet och kvalet mellan det goda och det onda. Hon skall i fria förnuftiga val genom att välja det goda återställa sitt ursprungligt givna anlag till det goda i hennes naturliga av det radikalt onda influerade väsen. När den goda principen segrar över det onda i moraliska val sker förverkligandet av Guds rike på jorden. Religion uppfattades således i stor utsträckning som moral. Etiken är grunden för teologin och inte tvärtom. Detta kom att prägla den s.k. liberala teologi på 1800-talet, t.ex. den "existentiala interpretationens" förfader Wilhelm Herrmann (1846-1922). Hos Herrmann är Jesus den stora etiska idealgestalten. Religionen grundas i moralen, förenas med en hegeliansk utvecklingsidealism och nykantiansk värde-teoretisk personuppfattning. Först i och med den dialektiska teologin reviderades den liberala teologins ensidiga betoning på det immanenta. Gud är Gud och vi är människor.

P O H J O I S U U S

Den klyfta som uppkom mellan tro och vetande innebar att den kristna uppenbarelsen och frälsningen alltmer trängdes undan och marginaliserades genom att dess "existenshus" dumpades på upp-lysningens marknad.[3] Denna realitetsförlost, att uppenbarelsen och frälsningen inte relaterades till den totala verkligheten och världen med dess historia, innebar ett kapitulerande inför förnuftets domstol och hävdande av en dubbel sanning. Tanken på den kantska dubbla sanningen är också förhärskande i den s.k. Lundateologin företrädd av Anders Nygren. Uppenbarelsen förlorade sin förankring i historien och förpassades till det enskilda subjektets fria val. Ett resultat av detta är att naturen avsakraliserats och teologin sekulariserats. Enligt Kant måste all teoretisk kunskap vila på elementär erfarenhet. Om överempiriska ting kan man varken ha förnuftsmässigt vetande eller dra bevisbara eller nödvändiga slutsatser. Vi har inget organ för att förstå och skåda Gud med, därför måste vi göra moraliska gärningar för att närma oss honom. Denna moralism gör Lars Levi Laestadius och Bengt Pohjanen upp med. Är däremot "Gud" den allt bestämmande verkligheten så har filosofin en legitim uppgift att fråga efter och reflektera över det som ytterst bestämmer och påverkar vår verklighet, dess grund och orsak. Förnuftet får inte begränsas till de empiriska vetenskaperna utan bör återfå sin koppling till frågorna om våra värden (etik) och frågorna om det mänskliga livets yttersta mening, mål och frågan efter Gud (teologi). Frågan är nu vad detta är för slags "förnuft".

Vad teologi är i den ortodoxa världen är till skillnad från den västerländska skolteologin är nödvändigt att beröra då Bengt Pohjanens sätt att bedriva teologi till sin karaktär är "patristisk" och en verksamhet inom kyrkans ramar. För ortodoxin är teologi en överföring av traditionen och själavård. Teologens uppgift är att bevara traditionen genom att på ett begripligt sätt vidareföra den i nya sammanhang. Det behöver inte utesluta att man kan använda sig av västerländsk metodologi, t.ex. den formhistoriska exegetikens resultat och den västerländska patristiken. Den ortodoxa teologen Georges Florovsky påminner om att latinet varit obligatoriskt undervisningsspråk vid ryska präst-seminarier och att Aristoteles filosofi varit normerande samt att Thomas av Aquinos teologi var viktig. Det som skiljer ortodox teologi från västerländsk univeristetsteologi är att teologisk kunskap bygger på gudskunskap enligt patristiskt mönster och är en del av den ortodoxa kyrkans trosmedvetande. Denna form av teologi har en motsvarighet i protestantismens s.k. trosteologi (theologia regenitorum) och i Luthers kritik av Aristoteles.[4] Bengt Pohjanen bedriver teologi och filosofi inom de ramar som ortodox teologi anger. Det är fråga om tros-teologi och "patristisk syntes" och inte om analytiskt dianoetisk teologi. Luthers beskrivning av en teolog är möjlig att applicera på Pohjanen: "I det att han lever, ja ännu mer, i det att han dör och fördöms i helvetet gör honom till teolog; inte genom förnuft (intelligendo), läsning (legendo) eller spekulatio (speculando)" (WA, 5,163).[5]

2. Teologifilosofisk diagnos av samtiden

Bengt Pohjanen har i boken På ett litet men vilar ett helt millennium – Andliga tal & privat-filosofisk mottagning utvecklat idéer för en filosofi med förankring i den barentska mentalitetshistorien som han menar står närmare den bysantinska än den romerska frankiskt-germanska. Han tolkar skeenden andligt och försöker fånga in sin norrbotteniska hembygds andliga mentalitetshistoria t.o.m. ur Bysants källor. Det har han inte gjort i enlighet med tidsandan i form av de analytiskt sinnade katederfilosofernas tekniska begreppsfixeringar utan introducerat begreppet "nous" som det andliga organet i guds-

kunskapen. Pohjanen applicerar sin alter ego Lars Levi Laestadius teologi i sin samtidsanalys med insikten om att det finns flera medvetanden än det kantska rena förnuftet. Detta uttrycks redan i titeln med konjunktiven MEN; det konjunktiviska i motsats till det indikativiska i beskrivningen av verkligheten. Det leder till en civilisationskritisk och apokalyptisk syn på skeendena i västvärlden. Ett ord av L. Wittgenstein ger en vägledning hur Pohjanen kan tolkas och förstås: "Boken är skriven för dem som är sympatiskt inställda till den anda i vilken den är skriven. Denna anda är, tror jag, en annan än andan i den europeiska och amerikanska civilisationens huvudström ... framsteg ... Mitt syfte är alltså ett annat än vetenskapsmännens och min tankerörelse annorlunda än deras." (Särskilda Anmärkningar, 14 f).

För att förstå citatet ovan i relation till Pohjanens filosofi är det skäl att observera att den metafysik Wittgenstein bekämpar inte har sina rötter i teologi utan i vetenskap och i en kultur som blivit "scientistisk". Den metafysik Wittgenstein bekämpade var de logiska positivisternas och de analytiska filosofernas metafysik och inte en metafysik som scientisterna påstod hämmade och fördröjde utvecklingen av den emanciperade, rationella och sekulariserade människan. Wittgenstein hade inget behov av att bekämpa de klassiska metafysiska idésystemen. Det han bekämpade var det förhärskande opinionsklimatet under 1900-talet. Enligt Georg Henrik von Wright är det moderniteten. Pohjanen är antimodernist.[6] Han står i den alexandrina tolkningstraditionen där nyplatonismen och viss form av hermetism (mystik) var vägledande och inte den antiokenska traditionen som sedan via Rom präglades av naturalism, empiricism och rationalism. Texten är bärare av mysteriet. I hans författarskap finns kritik mot att harmonisera socialism, marxism och existentialism (Heidegger, Sartre) med kristen tro. Individualistisk subjektivism i form av privata trostolkningar utanför det trosmedvetande som finns i Kyrkan, dess habitus förkastas som ett protestantiskt dilemma.[7]

Pohjanen har sedan debutromanen "Och fiskarna svarar Guds frid" intresserat sig för ytterlig-heternas kamp om själar i sin hembygd. En bygd där porträtten av Stalin och Laestadius hängt i samma pörte. Denna polaritet är enligt Pohjanen ett ryskt drag i Östra Norrbotten.[8] Boken På ett litet Men har extatiska drag i ordets ursprungliga betydelse av hän-ryckning och förundran inför människans spel på "Guds teater" (Jean Calvin). Det ger utrymme för spännande tolkningar av historiska skeenden. Historien är en del av en andlig verklighet.[9] De "metafysiska" förutsättningarna deklarerar redan i bokens rubrik. Pohjanens bok På ett litet Men är en teologisk bok med tankeväckande filosofiska uppslag och ett civilisations-kritiskt grepp som leder läsaren till att allvarligt begrunda den andliga och politiska situationen i västvärlden av idag. Pohjanens diagnos av den moderna människans situation är intresseväckande. Han beskriver en värld utan Gud såsom splittrad och människan reducerad till det gråtande djuret utan att verkligen (andligen) gråta. Boken är inte intellektuell under-hållning i semantiskt logiska övningar i den analytiska filosofiska traditionen med semantiska exerciser och ett deskriptivt förhållningssätt till religiösa fenomen och teologi.

Trots att föredragen är hållna i olika sammanhang har de en konstant röd tråd i form av en kritisk inställning till det moderna endimensionella svenska samhällets likriktning av människor. Ensidigheten i och sekulariseringen av verklighetsförståelsen har ett utskott i och ett sår av Ockhams berömda rakkniv, som i korthet säger det, att världen måste te sig enkel: "en mångfald skall inte antas utan nödvändighet".[10] Det betyder att allt måste kunna förklaras, mätas

P O H J O I S U U S

och vägas av tankar som kan förstås av alla, kännas rätt för alla och folkviljas av alla. Pohjanens tal är faktiskt "andliga tal" där de i ljuset av den kristna uppenbarelsen och filtrerad i traditionens tolknings-medvetande söker utvägar ur den återvändsgränd som är resultatet av de villkor som företräds av tidsandans immanentiska mentalitet och teknokratiska logik. Enligt juristen Carl Schmitts (1888-1985) tes är "alla betydande begrepp i den moderna statsläran sekulariserade teologiska begrepp".[11] I positivismens fader August Comtes efterföljd såg Schmitt sekulariseringen som en övergång från en teologisk och metafysisk epok till en moraliskt human och ekonomisk epok. Tesen kan tillämpas på Pohjanens beskrivning av vår tids gudsbild. Därför tar tidsandan form i det nya metafysiska begreppet "marknaden" samt individualismen och som den ohämmade frihetens träl i lidelsens tjänst. Pohjanen tycks överta sociologen Zygmunt Baumans provokativa tes att det finns en rak kurs från Frankfurts endimensionalisering av verkligheten som en behärskning av den till gasungarna i Auschwitz och köldhelvetet i Gulag. Pohjanens tankelinjer följer en logisk linje via Nietzsches i aforistisk stil avfattade verk *Den glada vetenskapens "Gud är död filosofi"* och tolkad med hjälp av Dostojevskijs maxim: "om Gud är död är allt tillåtet" till 1900-talets katastrofer. Bakom oss ligger ju enligt Rudolph J Rummel ett "upplyst" sekel med 170 miljoner människor mördade i de inomvärldslika ideologiernas historiska strävan efter lycka![12] Inte undra på att alternativa röster börjar höras inte endast i Frankfurt med dess Kritiska Teori och "Upplysningens Dialektik" om att "det kan vara annorlunda". Också uppe i det profetiska bältet från Atlantkusten över Lapmarkens tundra via Ishavets stränder till Vita havet ända till Narjan Mar i Avvakums hembygd och Pavel Florenskijs sista vilorum hörs liknande röster. En andlig hembygd som Pohjanen är väl förtrogen med och som är hans egen. Den är inte bestämd för honom endast som en objektiv fixeringspunkt vid det i yttre bemärkelse givna utan i en grund-konstellation av andligt slag som genomsyrat hans författarskap genom åren. Denna grundkonstellation bestämmer hans privatfilosofiska och teologiska tolkning av det historiska skeendet. För många ter sig detta säkert som provokativt: "I det allra innersta andliga rummet av min privatfilosofiska klinik sker förvandlingen och den djupaste behandlingen av renässansfistlar, ... medicin mot protestantmigrän och öroninflammation i igenproppade humanistgångar; där dras positivismens visdomständer ut och där finns salva mot upplysnings-tidens soleksem" (MEN, s. 11). Allvar och humor är författarens janushuvud och lektörens nöje.

För Pohjanen är modernitetens sjukdomen bl.a. den idétradition som kallas renässans. Kritiken av renässansen har han övertagit från husprofeten Dostojevskij och dennes landsmäns kritik av Peter den Stores import av västerländsk skolastik till det Heliga Ryssland.[13]

Protestantismen åter är förmedlad till Norrbotten genom den frankisk-germanska romerska kyrkan. Det är en latinsk kristendom vilken inte är det bysantinska (romanoi) originalet trogen genom filioque-tillägget i trosbekännelsen ("Anden utgår också av Sonen"). Protestantismen är den led i bifurkationen från Bysanz och Rom som nått Pohjanens hemtrakter. Trots att den mentalhistoriskt inte kan ha sin boplatz där. En tes i boken är att det meänkieli talande Norrbotten inte mentalt och religiöst tillhör den västerländska kristen-domsfären utan den östliga. Tesen är värd att noteras trots att den ur ett rent (teologi)historiskt perspektiv kan te sig alltför spekulativ.

Tesen försöker Pohjanen hävda genom att visa hur Norra Sverige och dess befolkning är mellan-människor i ett mång-

kulturellt gränsland och att de mentala, kulturella och religiösa gränserna är omöjliga att dra strikt vetenskapligt. Gränsland kan ofta bara förstås genom myten och berättelsen. Med ett religions-fenomenologiskt exempel vill jag visa att Pohjanen kan ha skäl för sitt påstående. I den laestadianska väckelse-rörelsens tradition finns inga exempel på i katolsk tradition förekommande stigmatisering men däremot exempel på transfigurering av människan genom den Helige Ande (theosis). Ett fenomen som finns beskrivet i den ryska kyrkans hagiografier.

Predikanten Per Wasaras (Ies Pieti 1815-1896) religiösa erfarenheter är ett exempel på detta.[14] Pohjanens recept mot modernitetens avigsidor i form av sekularisering och människoförgudning - en följd av det "rena" förnuftets primat i verklighetsförståelsen - är ortodox teologi. En teologi där en innovativ gudserfarenhet betonas vilket gör att människor präglade av den laestadianska väckelserörelsen kan känna igen de andliga hjärteslagen. Gudserfarenhet framträder i Pohjanens tal som just detta MEN; och på detta lilla jota vilar all vår salighet. Detta jota skiljer Pohjanens alter ego och förra årtusendets norrbottning Lars Levi Laestadius från den store västerländske tänkaren Immanuel Kant.

Vi har ovan redovisat för hur Kant menade att vi inte har ett rent förnuft som kan stå utanför tiden och rummet och därför kan vi inte begripa "tinget i sig" eller Gud. Laestadius hävdar däremot att det finns flera medvetanden varvid det universellt givna medvetandet, som är barnets[15], inte är en kunskap i förnuftet "lik Gud" (homoiuosis) utan är av samma väsen som Gud (homooosis) och därigenom något andligt (nous) genom vilket vi kan överskrida tid och rum. Skillnaden består således i detta lilla jota "i".

Dessutom propagerar författaren för en verklighetstolkning präglad av etymologisk arkeologi à la Heidegger, men väsensskild från dennes ateistiska existensialism (MEN, 155-156). Förnuftet som organ för andliga ting är omöjligt då "sanningen" är det icke-glömda säger Pohjanen i andligt tal till litteratörer. Pohjanen tangerar här Platons anamnetiska kunskapsteori, men är inte uttryck för en argumentativ förklaringsmodell i form av prexistent epistemologi.

Pohjanens "nousologi" har ett hisnande perspektiv och är en levande trosväg (theologia viatorum - pilgrimernas teologi) som inte enbart är en bildningsväg utan framför allt en erfarenhetsväg. Denna väg vandrade författarens andliga auktoritet Lars Levi Laestadius och litterära förebild Fjodor Dostojevskij. Före jag avslutningsvis redogör för begreppet "nous" är det skäl att något beröra Lars Levi Laestadius religionsfilosofi och lära om passionerna.

3. Laestadius antropologi och religionsfilosofi

I sin pastoralavhandling *Crapula mundi* 1843 framställer Laestadius tolv teser där teserna 8 och 9 är intressant i vårt sammanhang. Laestadius vänder sig mot en exklusivt filosofisk rationalism samt mot luthersk ortodoxi vilken är en teologisk form av rationalism. Laestadius riktar dock aldrig kritik mot förnuftet (ratio) i sig. Hans (natur)vetenskapliga ambitioner och historiskt inriktade skriftställer i talar tydligt mot detta. Det Laestadius opponerar sig mot är att den kristna tron inte skall "sitta i den döda trons peruk" utan i hjärtat (§1473;), d.v.s. vara betingat av religiöst och existentiellt upplevd erfarenhet (det Pohjanen kallar "nousologiskt medvetande"). I Dårhushjonet betonar han betydelsen av de experimentella och medicinska vetenskaperna. Det betyder att hans teologi är empirisk och jordnära: "Philosophen har icke studerat, hwarken anatomi eller fysiologi, men läkaren har studerat dessa hjälpvetenska-

P O H J O I S U U S

per.” (§8). Emedan ”menniskan icke är sammansatt af ett kroppsligt väsende och ett andligt väsende, utan är blott ett lefvande väsen” (§131) kan det andliga livet inte förändligas på bekostnad av människans förnuftiga orientering i tillvaron. Det betyder inte att människans förnuft tillika med de s.k. objektiva själsförmögenheterna (”nervlivet”) minne, förstånd, vilja, inbillningskraft och samvete inte kan förblindas av de s.k. subjektiva själsförmögenheterna eller passionerna vars plats i organlivet (”kroppen”) uttrycks med begreppet ”hjärtat”: ”Det onda föds i hjärtat och sprider sig derifrån först till det subjektiva medvetandet, samvetet, som döfvas af den omoraliska passionen vidare till viljan som blir ond och slutligen till förnuftet och förståndet, som deraf förmörkas” (§713). MEN, emedan förnuftet är fysiskt, psykiskt, samt metafysiskt är ett sinne, på vilket både ont och gott kan verka, så ha historiska iakttagelser visat att förnuftet enligt Laestadius kan både förmörkas av nedriga passioner och upplysas av moraliska passioner. Det kan inspireras både av Gud och djävulen (§595). Laestadius antropologi och teologi strävar till enhet. En enhet som är karaktäristisk för mystiken.[16]

Dårhushjonet är enligt författarens förord ”en blick i nådens ordning, under form av betraktelser över själens egenskaper och tillstånd, i enlighet med de bibliska författarnas psykologiska åsikter, med avseende på kristendomens högsta idé – försoningen”. Laestadius kallar sina systematiska reflektioner för ”betraktelser”. Det visar att hans teologiska metod är klassisk. ”Betraktelser” eller ”meditationes” betydde under medeltiden och för den lutherska ortodoxin inte endast ett betraktande av den inre människan och hennes guds-förhållande eller ett koncentrerat studium av skriften i frälsningsavsikt vid sidan av bönen (oratio) utan också erfarenhetsprövning (tentatio). Bönen och erfarenhetsprövningen utgjorde förutsättningar för teologisk kunskap och medel till fördjupad teologisk insikt.[17] Laestadius bedriver således teologi i klassisk mening i form av ”betraktelser” och inte i modern deskriptiv mening. Laestadius teologi är teologi som en del av kyrkans samlade troserfarenhet. I denna mening är hans teologi ”ortodox” i bysantinsk anda. Jag sammanfattar Laestadius ”passionslära”: Människans i skapelsen givna självbevarelsedrift förvandlas genom egoism (högmod, otro) till känslökyla i hjärtat, vilket i sin tur påverkar hennes själsförmögenheter som förnuft, vilja och samvete. De sju passionerna eller lidelserna är ”makter och krafter” i organlivet egoismen, ambitionen, egennyttn / girigheten, vreden, hordomen, avunden och lögnen väcks till liv genom åskådan av stimuli i världen vilka påverkar hennes handlingar i världen och politiskt i samhället (§909, 915-994, 1612-1630). Den sista meningen i Dårhushjonet (§1630) heter det därför profetiskt: ”Om världens regenter någonsin få öppnade ögon skola de sjelfa inse intoleransens dårskap. De skola då icke vara den blodtörstiga inquisitionens blinda redskap!!”. Dessa handlingar växelverkar i sin tur på människans hela existens. Passionerna verkar på samvetet, viljan, förståndet och förnuftet samt leder till död förnuftstro och antipietism (§1003-1168). Kristendomens uppgift är att få den av högmod (otro) i sig själv inkräkt och därför känslökalla människan att på djupet känna kristendomens djupaste idé ”att mitt hjärta är försonat” (§1350-1394, 1477, 1530). När denna ”himmelska (moraliska) passion” fyller hennes hjärta (i omvändelsen ”passiv frihet”) handlar hon etiskt (”aktiv frihet” i viljan) enligt Guds vilja.[18]

Dårhushjonets förnuftskritik är en genomgående kritik av filosofen Immanuel Kants ”rena förnuft”, ty: ”passionerna, icke

Kants ’rena förnuft’ bestämmer verldshistoriens karaktär’ (§1027, 260, 1605, pro Kant 646).

4. Nousologi

Vi ser att Laestadius förfäktar en intuitiv och på andliga erfarenheter grundad epistemologi.[19] Begreppet ”nous” har Pohjanen tolkat egenartat i samklang med Laestadius och introducerat det i en svensk kontext. Det gjorde han redan i tidskriften *Carex* 3/1981, 114 där följande förklaring till begreppet ges: ”Intellectet – nous – är den högsta förmågan hos människan – förutsatt att det renats – att känna Gud genom de skapade tingens väsen och principer. Kunskapen kommer genom en direkt förståelse eller andlig varseblivning. Intellectet måste som begrepp skiljas noggrant från dianoia, en analyserande förmåga att komma fram till en sanning genom resonemang och slutledningar. Intellectet formulerar inga abstrakta begrepp utan är ’enkel förståelse’ och har sitt säte djupast in i vårt hjärta, det är också organet för kontemplation. Begreppet kan stöta läsare i vår tradition. Vi hittar dock samma sak hos många av våra egna andliga lärare, om inte under samma begrepp. Lars Levi Laestadius t.ex. talar om en inre känsla, som inte är vad vi menar med känsla, d.v.s. passion, en yttre känsla, utan ett slags medvetande, ja Laestadius kallar det medvetande eller seende. ”Helgonen motsäger inte varandra.”

Under de teologiska dagarna i Över Kalix 2-4.8. 2002 som arrangerades av det nygrundade Sofia institutet dubbades deltagarna till sofiariddare med de fyra dygderna mod, rättträdighet, dygd och vishet samt kardinaldygderna tro, hopp och kärlek som vapen i kampen mot den stora draken för att befria sofia, den andliga visheten. Sofiafilosofin[20] är någonting annat än den occidentala filo-zófos [zofós = ”mörker”, ”mörkret där nere (i underjorden)”, ”väster” d.v.s. där solen går ner, i metaforisk betydelse ”själens mörker” = galenskap]. I den västerländska filosofin (filozófos) har den andliga visheten gått ner i underjorden genom att den ersatts med information och ett analytiskt betraktande av tingen. Pohjanen uppmanade åhörarna till att vittna för den gemensamma Kyrkans ”gamla” sanning (pro testare) med att travestera Immanuel Kant: ”Hav mod att avskaffa förnuftet”![21] Denna något lapidariska uppmaning är ett förkastande av Ingemar Hedenius intellektuella moralens maxim: ”Tro inte på något som det inte finns förnuftiga skäl att hålla för sant”. Enligt Pohjanen är nous själens spetskompetens som genom den klassiska nådens ordning renigen – upplysningen – föreningen (noetisk psykologi) öppnar de andliga sinnena att se tinget i sig samt se och lära känna Gud.[22] Enligt Kant är det som vi sett omöjligt att ha kunskap om tinget i sig.

Kyrkofäderna däremot reducerade inte möjligheten av kunskap till ”de grå små cellerna” utan också genom sinnena får vi ”nousologisk” kunskap. De förstod tingen med sina ögon. De bokstavligen teoretiserade (theorea: ”se på”): när du ser denna blomma, ser du blomman, när du ser en manifestation av Gud ser du ingenting annat än Gud själv. Observatören blir själv en del av blomman och av Gud. Att veta något är enligt hebreerna en akt av kärlek och inte en akt av kunskap i form av herravälde vilket Francis Bacon hävdade: ”kunskap är makt” (scientia est potestas).

5. Varseblivningsmystik

Pohjanens filosofi har sin grund i religiös mystik.[23] Hans filosofiska reflexioner är förankrat i egna andliga erfarenheter. Detta är också fallet med Laestadius religionsfiloso-

P O H J O I S U U S

fiska verk Dårhushjonet. I en tillbakablick på gymnasietiden i Haparanda[24] heter det att han undergymnasietiden hade en intensiv kamp kring livsåskådningsfrågor och med den egna identiteten. Denna kris ledde honom till teologin. Abiturientvåren var en tid fylld av kärlek till allt som levde och som han var en del av. Under samma vår inträffade en händelse som var avgörande för hans livsinriktning. Samma vår försökte jag ta mig ner för forsen i en liten roddbåt och var mycket nära att drunkna. Där under vattnet kände jag en hand lyfta mig på ytan och i båten. Den ateism jag kämpat mig till under plågsamma år är för mig från den stunden en omöjlighet.

Pohjanen tolkar händelsen religiöst utifrån ett kristet referenssystem. Religions-psykologen Hjalmar Sundén har visat på ett liknande fall hos Luther. I Luthers verklighets-uppfattning möter Gud människan inte i de tankar eller känslor, som stiger upp i henne då hon isolerar sig från världen, utan i det som händer i det utvärtes och påtagliga, som sker i hennes närhet.[25] Sundén ser religionen som dialog med tillvaron som totalitet och att denna relation struktureras av roller. Det sker en växelverkan mellan bibeltexterna och människans upp-levelse. Bibeln ger struktur åt människans upplevelse.[26] Händelsen i den strömmande forsen hos Pohjanen är en relationstotalitet som är utmärkande för både Luther och romangestalter hos den finske modernisten Antti Hyry. I romanen Ropandes röst har den implicita författaren (Pohjanen) inordnat sig i sin egen tradition så att denne "inte finns förrän efteråt, halvfärdig under arbetets gång därför att han är en produkt av Lars Levi Laestadius" (Rr; 21). Medan författaren läser Laestadius postilla upplever han en totalitetsupplevelse och en enhet med romanens huvudperson Laestadius.[27]

Behovet av mystik och mystiska erfarenheter beror på att våra existentiella problem inte lösts av vetenskapen. Att förundras över världen var för grekerna början på all kunskap.[28] Det är att se på den som ett mirakel. Att artikulera detta t.ex. i romanens form är att rusa mot språkets gränser (Wittgenstein). Hos Pohjanen finns det därför ingen väsentlig skillnad mellan filosofi, teologi och diktning.

Pohjanen vet liksom poeter, älskande och mystiker att hjärtat har sina skäl som förnuftet inte fattar. I Dödens ängar (45) heter det:

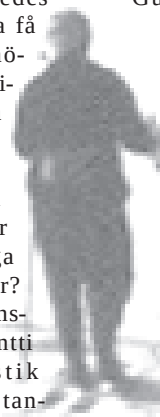
"det grekiska ordet för poet betyder att skapa något på samma sätt som Gud skapade ... med ordet ... med berättelsen. - Då är vi och universum observatörens (Guds) dagbok".

Då är vi och universum observatörens (Guds) dagbok. Villkoret är för-mågan att se det gåtfulla i tillvaron i vardagsverklighetens enfald sådan den framträder för observatören; all det som händer en är metafysiskt och i grunden något gåtfullt. Detta är en central tanke även hos Antti Hyry ("Med seende ögon"). En tes i romanen Dödens ängar är att om vi ser tingen sådana de är utan omtolkningar då förnimmer vi och älskar Gud. En tes som Pohjanen övertagit från Simone Weil De två påståendena, att den som tror på vad han ser är kvantfysiker / mystiker genomsyrar romanen. Satsen "den som tror på vad han ser är mystiker" är Tuomas Annavas.[29] Påståendena måste sättas i relation till de grundläggande frågor om tillvarons gåtfullhet och gränsen mellan dröm och verklighet, ande och natur som ställs i Dödens ängar. Var allt en dröm? Vad var verkligheten? Om ett träd faller i skogen, hörs det något om ingen lyssnar? Pohjanen är ingen naturvetenskapsman utan med skönlitterära medel gestaltar han en mystisk värld där det överrationalella och det obegripliga i den objektiva verklighet sådan den framträder i medvetandeakter oproblematiskeras. Han diskuterar indirekt ett filosofiskt problem

om yttervärldens existens som bl.a. biskop George Berkeley (1685-1753) diskuterade. Berkeley hävdade att det inte existerar materiella ting oberoende av ett uppfattande subjekt: "världen är min föreställning" (esse est percipere). Föremålen i vår erfarenhetsvärld existerar endast i det upplevande medvetandet. Yttervärldens existens beror då på Guds oändliga medvetande och partikulärt i den enskilda människosjälens medvetande. Det innebär att sinnesverkligheten är ett objekt för medvetandet emedan det existerar då Gud konstant ser verkligheten och är inte en konstruktion av eller bestämd av mänskligt medvetande. Guds medvetande är hans tilltal (deus dixit), hans skapande ord – "genom sitt allmaktensord bär han allt". Gud är det medvetande som finns bortom världen och det skapande ordet är prima causa. Den synliga världen är naturens bok[30] – Guds visuella språk. Språk och värld kongruerar. Hela tillvaron är därmed andlig utan att det för den skull innebär att Gud uppgår i världen (panteism). Det är fråga om panenteism; Gud i världen och världen i Gud. Sin av kärlek skapade skapelse ser den allseende Guden konstant. Tingen existerar därför också oberoende av människans perception. Stolen jag sitter på upphör således inte att existera efter det att jag skrivit denna artikel färdig och lämnar rummet. Den existerar på grund av den allseende Gudens medvetande: "[...] naturen bestämmer sig inte för det ena eller det andra förrän forskaren blir medveten om vad som hänt katten. Någon måste observera [...] annars är katten både levande och död. [...] - Så då är vi bara observationer, vi också, sade Petrus, och världen en observatörs dagbok. (Dödens, s.52)

Människans uppgift är att se. Sedd verklighet är förändligad verklighet. Pohjanen beskriver en varseblivningsmystik med vilken man når enhet i tillvaron. Att nå denna enhet är möjlig genom att varsebli tingen sådana de är i den omedelbara omgivningen. Att varsebli är att existera: den som tror på vad han ser är mystiker. Att fyllas av den objektiva verkligheten sådan den framträder för den som ser djupdimensionen i den upplever således Gud: "Hanna! Genom dina ögon kan stenarna få liv, och träden och alla människor du möter." (Dödens, s. 85). Pohjanen hävdar i traditionen objektiva objektiva verkligheten. endast förunnat yttre ögon. Men

I Dödens ängar melmormor Olga som ser. Varför? tankar som i den fins-av modernisten Antti verklighetsmystik som betonar tan-världen framträder på det sätt barnet upplever den kan människan erfara en omedveten (icke-verbaliserbar) eller verbaliserbar erfarenhet av tillvarons odifferentierade enhet. Mystikern strävar efter enhet i tillvaron, en enhet som är barnets. Att uppleva och varsebli verklighetens enhet konkret innebär, vilket vi redan uppmärksammat, att älska tingen sådana de är utan omtolkningar (a-dianoia). Det man då älskar är Gud.[31] Allt som sker och händer människan är därför djupast sätt något metafysiskt. Den vuxna människan med sina omtolkningar, ideologier och religioner är däremot en främling i nuet. En orsak är hennes expanderande medvetna "jag" som är medvetet om "gott och ont" (1 Mos 3:5,7,22).

P O H J O I S U U S

Ett utmärkande drag för all mystik är en strävan att nå bortom gott och ont. Det kan ske genom att glömma sig själv för att den objektiva världen skall bli påtaglig. När tingen är vad de är inger de trygghet, enhet och grundtillit för det som sker. För det expanderande jaget är problemet det att tingen inte mer bara är ting som vi varseblir och genom vilka vi erfår totaliteten i tillvaron utan de är omtolkade på ett sådant sätt att det varseblivande subjektet upplever avstånd till dem i tid och rum med alienation som följd. Annat är det med "hästen som ser och tror på vad han ser" (Dödens s. 67,95).

Samma tema om att vägen till erfarenhet av totalitet är uttömmandet av jagmedvetandet fanns redan i Pohjanens debutroman Och fiskarna svarar Guds frid (Nordstedts 1978). Romanen handlar om en politiskt, kulturellt och andligt kliven, alienerad och ångestfylld studierektor. Romanens titel syftar inte på de laestadianska människofiskarna som svarar Guds frid i studierektorns barndom utan på fiskar tömda på expanderande jag-medvetanden (egoism). Romanen slutar också med att berättar-jaget "dör" och därefter "känner frid och vill diska" (s.192-193). Döden från inkräktheten i sig själv sker genom utblottelsen (kenosis) av jagcentreringen - ett tema som författaren aktualiserade i romanen Himlalts (Nordstedts 1995) - för att återförena individen med tingen så att dessa erfars på ett omedelbart sätt. Därför heter det i Bergspredikan att människan skall "skåda liljorna på marken" för att rikta blicken bort från jag-medvetandet och begärelsen. I detta sammanhang är också Jesus ordet som säger att "de som inte omvänder sig och blir som barn de skall inte komma in i himmelriket" aktuellt. Att bli en lilja eller ett barn är att ha ett universellt medvetande. Det som varit - barn-domens enhetsrike - är det i egentlig mening enda verkliga. Mystikernas skådande av tingens enhet sammanfaller i tillvarons nu: det förgångnas nu och det tillkommandes nu utgör tillvarons enhet. Det är att ha ett "rent hjärta" och förutsättningen för nousologisk kunskap per definition. Enligt Dödens ängar är en mystisk erfarenhet något av ett medvetenhetstillstånd: "tiden stod stilla; han misste medvetandet för en tid" (Dödens s. 18). Christer Norman beskriver mystisk erfarenhet som en avsaknad av sinnesförmålor, av rums- och tidsuppfattning, av en relation mellan subjekt och objekt, av tankar."[32] Denna beskrivning passa in på Pohjanens mystik i Dödens ängar. Det som varit - barndomens enhetsrike - är det i egentlig mening enda verkliga. Mystikernas skådande av tingens enhet sammanfaller i tillvarons nu: det förgångnas nu och det tillkommandes nu utgör tillvarons enhet.

Den viktiga frågan i romanen om atomavfallshantering i det norrländska urberget behandlas därför inte ur ett kortsiktigt mänskligt nytto-perspektiv, ty "Vi kommer att känna dess vrede nu. Om vi tiger, skall stenarna ropa." (s.140). Frågan om atomavfallshantering måste diskuteras sub specie aeternitatis på ett intuitivt sätt i relation till det absoluta. (Dödens s.125-127).

Pohjanen har en kritisk uppgörelse med ett instrumentellt förnuft som menar sig lösa mänsklighetens problem endast med hjälp av tekniska innovationer och rationalitet. Människan är inte en enkelritad konsumtionsvarelse utan framför allt en andlig varelse. Därför genomsyras hans författarskap av en påtaglig andlig dimension. Denna delar han med sin förebild Fjodor Dostojevskij, som i sitt författarskap visat intresse för hur människan splittras när hon sliter sig lös från sina naturliga rötter och i det strikt organiserade livets civilisation ("kristallpalatset") blir en flykting från naturen. I stadens skärseld upplever hon i likhet med huvudpersonen Raskolnikov i Brott och straff djupt inom sig ett lidande på grund av avståndet mellan objekt och subjekt, lust- och realitetsprincipen. Samhället är en jättemaskin, en "apparat" där människorna bör fungera

underdåniga de deterministiska lagarnas likformighetsprinciper. Ingen skall avvika i frihet och krängla, allt skall gå snabbt och som smort i detta väloljade effektiva produktionsmaskineri. Hos Pohjanen är människan som person viktig där relationerna inåt och utåt utgör hennes adelsmärke. På grund av människans frihet och därmed förbundna ansvar och tra-gedi nöjer sig Pohjanen i likhet med Dostojevskij inte att förklara människan psykologiskt, sociologiskt, somatologiskt eller deterministiskt utan hon måste förstås andligt. Också ondskan är något metafysiskt och därmed andligt.

Dagens unga generation börjar också mer och mer genomskåda de ohållbara värdenihilistiska fördjarna av sekulariseringen. Frånvaron av eller bristen på andliga tolkningsmönster är hindrande faktorer i skapandet av en holistisk identitet De verklighetsutsagor som här beskrivits är grundade på mystikerfarenhet. Denna erfarenhet behöver inte vara extraordinär utan är även möjlig så att Gud möter människan i s.k. "vanlig" erfarenhet, t.ex. i ett jag-du möte fås kunskap som går utöver sinneserfarenheten.

Mystik är ett möte med ett Du och gudsmystik möte med Gud som ett gudomligt Du. Att bli ett med samma väsen som Gud är homoousiotisk kristendom.

6. Sammanfattning

Bengt Pohjanens kritik av den västerländska teologin och filosofin innebär inte att negligera kunskap och vetenskap i sig utan påvisar endast det ohållbara i en endimensionell verklighetstolkning. Han kritiserar den pseudovetenskapliga positivismen som reducerar människan ontologiskt till att vara summan av sina reflexer och därmed i praktiken förneka hennes frihet. Dessutom kritiserar han en humanism utan förankring i en transcendent verklighet. I hela hans författarskap är det andliga resonansbotten. Därför bör filosofin ha en andlig teologisk dimension. Då enligt Pohjanen Norrbotten mentalitetshistoriskt tillhör den bysantinskt ortodoxa världen är en filosofi i denna kontext präglad av en filosofisk idéströmning som inte i lika hög grad som i väst påverkats av renässans och upplysning, men nog av kyrkofädernas verklighetstolkning. Pohjanens kritik av västerländsk teologi bör dock relativiseras i ljuset av Martin Luthers rättfärdiggörelselära och hans teologi som i sina grundvalar har mer gemensamt med bysantinsk teologi än vad man allmänt antagit i protestantisk teologi. Luther är i mycket en representant för den odelade kyrkans tro. Trots Luthers starka band till västerländsk spiritualitet och då framför allt Augustinus bibel-utläggning är han starkt påverkad av

medeltidens kristna mystik. En mystik som har gemensamma rötter med den ortodoxa gudomliggörelseläran och den saliga skådande teologi Guds. Denna mystik finns hos Bengt Pohjanen i *Södd i verkligheten* i följande delar: *Verkligheten* Hyry "Med seende ögon" Stockholm 1979. Avhandlingen fokuserar sig på Hyrys verklighets- och varseblivningssmystik. I ett kapitel tolkas Hyrys roman "Kevätta ja syksy" i ljuset av Lars Levi Laestadius religionsfilosofi. Pohjanens debutroman "Och fiskarna svarar Guds frid" (Nordstedts 1978) behandlar ett återkommande tema hos Pohjanen nämligen att existera som gräns-människa mellan två språk och kulturer. Pohjanens författarskap har behandlat religiösa fenomen i Norrbotten; Lars Levi Laestadius, den extatiska Korpelärorelsen samt ondskans och våldets natur. Denna artikel begränsar sig till två verk av filosofiskt intresse På ett litet men varar ett helt millennium - Andliga tal & privatfilosofisk mottagning (Norma 2000 = MEN), och Dödens ängar (Norstedts 1995 = Dödens). I kapitlet om mystik hänvisas också till Pohjanens roman om Laestadius Ropandes röst (Norstedts 1981 = RR).

AMATÖÖRIFILOSOFI MAAILMAA ETSIMÄSSÄ

Kun ikää karttuu sitä niin helposti jämhättää paikalleen, kangistuu kaavoihinsa ja alkaa pyöriä ympäri koko ajan samaa ympyrää. Niin kävi myös minulle. Paikallaan pyöriminen ei avarra maailmankuvaa, eikä tuo uusia virikkeitä, sillä jatkuvasti samojen ihmisten ja paikkojen kanssa eläminen voi saada maailman näyttämään aivan tietynlaiselta. Joskus tämä voi alkaa ahdistamaan, niin kävi myös minulle. Siispä, vaikka olin jo varttuneempi opiskelija, päätin hakea vaihto-opiskelupaikkaa Irlantiin, jonka kaikkeksi onnekseni sainkin. Kun avomieskin oli lähdön kannalla ja tuki matkaa, pakkasin kassini tammi-kuussa 2002 ja matkustin tälle vihreälle saarelle.

Sokrates oli oikeassa sanoessaan, että oli viisain mies Ateenassa, sillä hän tiesi, ettei tiedä mitään. Minä huomasin tämän lauseen paikkansapitävyyden vaihtoajanani. Huolimatta kymmenistä erilaisista tiedonvälityskanavista ja sieltä jatkuvasti pulppuavista uutisista (tai ehkä juuri siitä johtuen), huomasin, etten oikeasti tiennytkään mitään maailmasta. Pystyäkseen sanomaan mitään maailmasta ”siellä” on käytävä itse. Se on koettava.

Irlanti on ”toinen maailma” lapin tytön näkökulmasta. Hyvinvointiyhteiskunnan perusteet on siellä rakennettu aivan toisesta näkökulmasta, pelkästään terveyskeskuslaitoksen puuttuminen aiheutti ihmetystä. Irlannin erilaisuudesta voisi kirjoittaa satoja sivuja, mutta en paneudu siihen nyt tarkemmin. Mutta mitä minulle selvisi, oli ettei Irlannin mallin erilaisuus Suomen malliin verrattuna, tee siitä väärää. Se tekee siitä erilaisen.

Tämä huomio pätee myös kaikkeen muuhunkin elämässä. Kaikesta voidaan tuki keskustella ja yhteiskunnan peruseriaatteita tulee tuki koetella ja testata, kritisoida ja analysoida, muttei voida sanoa, että tämä malli on paras. Yhteiskunnan rakenteita voidaan analysoida ainoastaan sen vaatimuksista käsin. Mielestäni erilaisia yhteiskuntamalleja ei voida verrata keskenään sinänsä, jos mukana ei ole niitä (yhteiskunnan sisällä sovittuja ja päätettyjä) peruseriaatteita, jotka yhteiskunnan tulisi täyttää. Voidaan verrata, miten hyvin yhteiskunta täyttää nämä vaatimukset, ei onko malli parempi sinänsä toiseen malliin verrattuna.

VIITTEET 2-32

- [2] Kari Kopperi: Paradoksien teologia. STKJ 208. Helsinki 1997, 90-99.
- [3] Sekularisering innebar ursprungligen att kyrklig egendom övertogs av världslig myndighet.
- [4] G. af Hällström: Fångad av förnuftet. Ortodoxa synpunkter på västerländsk teologi och dess inflytande. - Ratio et Fides. Studia in honorem Hans-Olof Kvist. Åbo Akademis förlag. Åbo 2001, 117-130. Den s.k. Erlangen-skolans (1833-1890) erfarenhetsteologi där den religiösa erfarenheten kommer före tron och där de ”troende i sak erfar ett och det samma” har likheter med Pohjanens teologiska syn. Motto för den av Pohjanen utgivna tidskriften Carex (1978-1983) är Vinzenz av Lerinum (ca 450): ”För den tro som en gång för alla blivit meddelad åt de heliga”.
- [5] J. Moltmann: Erfahrungen theologischen Denkens. Wege und form christlicher Theologie. Chr. Kaiser. München 1999, 34. Jfr. Moltmanns beskrivning av en teolog med hänvisning till den ortodoxe teologen N.A. Nissiotis i a.a. s. 36: ”Die ’österliche Freunde’ ist der ’doxologische Ausdruck’ des christlichen Gottesglaubens. Auf die Gnade Gottes (charis) antwortet die menschliche Freunde (chara) und auf die Herrlichkeit Gottes (doxa) antwortet des Menschen Denken und Glauben (doko).”
- [6] Vid ett seminarium på Sigtunastiftelsen ”Kulturkritik och värde-
tomrum” 12-14.11.1993 karaktäriserade Pohjanen sin roman Dagning;röd! (Norstedts 1988) som ”postmodernistisk”.
- [7] B. Pohjanen: Att tolka ordet I-II. - Carex 4/1980, 178-205.
- [8] Den sk Moskva - Tartu skolan med företrädare som kultur-historikerna och semiotikerna Juri Lotman och Boris Uspenskij talar om en dual modell i förståelsen av de tvära kasten i rysk historia och i ryskt tänkande och rysk mentalitet. I en artikel från år 1977 ”De duala modellernas roll i den ryska kulturens dynamik” hävdar de att det finns en grundläggande skil-lnad mellan västeuropeiskt och ryskt tänkande. En skil-lnad som kanske har sina rötter i två olika sätt att tolka och förstå den kristna traditio-nen. När man studerar den ryska idéhistorien kommer man till att det finns en bipolär, tvådelad struktur i ryskt tänkande. Tankar och idéer renodlas. Den ryska karak-tären har jämförts och karaktäriserats med de ryska slätternas obe-gränsade vid-der; den västerländska däremot är determinerad och ändlig. Den är

treledad. I Västeuropa kan varje handling, varje idé upp-fattas som ond, som god eller som något mittemellan. Mellan det onda och det heliga fanns ett neutralt mellantillstånd som efter döden kommit till uttryck i tanken om skärselden. I den rysa idétraditionen och i dess teologi fattas tanken om mellantillståndet, skärselden. Se P-A Bodin: Ryssland och Europa. En kulturhistorisk studie. Natur och Kultur. Borås 1994, 123-126.

- [9] N. Berdjajev: Historiens mening. Artos 1990.
- [10] W. Ockham: ”pluralitas non est ponenda sine necessitate” (Sent.kom. II, 13,18-20).
- [11] Carl Schmitt: Poliittinen teologia. Tutkijaliitto 1997.
- [12] P. Ahlmark: Det öppna saret. Timbro. Viborg 1999.
- [13] P-A Bodin: Den oväntade glädjen. Artos. Skellefteå 1991, 147-174.
- [14] P. Boreman: Laestadianismen. SKDB. Stockholm 1954, 136-137. Den finländska lutherforskningen har visat att den ortodoxa idén om människans gudomliggörelse (theopoeisis) också finns som en central tanke hos Martin Luther. Luther talar om hur människan genom tron blir Gud med hänvisning till 2 Petr 1:4 (WA 40,1,182,15). Kristus är enligt Luther såväl Guds väbehag (favor) som gåva (donum). Gåvoaspekten betyder att Kristus är reellt närvarande. Då Kristus är i den troende, rättfärdiggör Gud den troende, ty i tron är Kristus och hans rättfärdighet i den troende. Det är inte enbart fråga om en forensisk rättfärdigförklaring utan i tron har man också realontisk gemenskap i form av participation genom tron i Guds väsen och egenskaper. Formeln lyder: ”i själva tron är Kristus närvarande” (in ipsa fide Christus adest) (WA 40,228,33-229, 15-18).T. Mannerman: In ipsa fide Christus adest. Helsinki, 1980, 12-13, 15; 53-54. Intressant är att Luther använder termen deificatio respektive ”Vergöttlichung” oftare än termen theologia crucis (korsets teologi; Som fackterm förekommer det endast en gång hos Luther). T. Mannerman i Luther und Theosis. Martin-Luther-Verlag. Erlangen 1990, 11. U Asendorf hävdar att Luther explicit använder sig av den athanasianska gudomlig-görelseformeln (”Gud blev människa för att vi skall bli gud”) och att theosistanken är central i Luthers kristologi. Det är fråga om ett ”saligt byte” mellan människan och Gud och bör förstås ur ett eskatologiskt perspektiv. A.a., Luther und Theosis, 91-92, 99. Denf av Pohjanen utgivna tidskriften Carex hade theosis som tema i nr 1/1981.

P O H J O I S U U S

Miten tämä sitten liittyy filosofiaan? Mielestäni se on keskeinen osa filosofiaa sekä yhteiskuntafilosofiselta kannalta että filosofista ajattelua sinänsä. Raili Kauppi totesi Erik Ahlman –luennollaan Jyväskylän yliopistossa 1977 (ks. Raili Kaupin kirjoitukset 3.1 s. 269. 2001 Tampere) ”Kaikki dogmatismi on vierasta totuudenetsinnälle ja yhteen sopimatonta sen kanssa. ... Suuret filosofit, erityisesti Platon ja Kant, ovat korostaneet, ettei heidän pyrkimyksensä ole opettaa tiettyä filosofista oppisysteemiä, vaan opettaa filosofista ajattelua.”

Nämä suuret filosofit ovat mielestäni oikeassa. Mielestäni minun tehtäväni ei ole osoittaa muille minun ”maailmankuvani” paremmuutta ja heidän maailmankuvansa heikkoutta. Tärkeämpää on pyrkiä avaamaan muiden katseet muille vaihtoehdoille, antamalla ideoita ja virikkeitä heidän maailmankuvansa rakentamisen peruskiviksi. Minun ei tule myöskään pyrkiä tukemaan kaikin keinoin omaa maailmankuvaani, kääntämällä katseeni muista vaihtoehdoista. Maailmaa tulee arvioida, ja kritisoida ja omaa maailmankuvaa tulee pyrkiä kehittämään. Tulee olla avoin muille vaihtoehdoille. Tämä oli amatöörifilosofin saalis Irlannin matkalta. **Mielestäni saalistin ainoonkaleen.**

[15] Lars Levi Laestadius: Dårhushjonet. En blick i nådens ordning. L:3, 159-160: "... i synnerhet barn, mena med sitt Jag hela sin varelse, således icke blott själen utan också kroppen, i hvilket fall deras Jag är ett universellt medvetande." Jfr MEN, 129.

[16] N. Slunga: "En försmak av himmelens glädje". Mystik hos Lars Levi Laestadius. – I Mystik och verklighet. En festskrift till Hans Hof. Åsak, Delsbo 1987, 220-227.

[17] Luther: "Oratio, meditatio, tentatio faciunt theologum" (WA, 50, 659).

[18] Bengt Pohjanen: Med seende ögon, a.a. s. 99-103.

[19] Det grekiska ordet epistémé innebär att på olika sätt få kunskap samt vetenskap. Hos antikens filosofer och för kyrkofäderna hade ordet betydelsen av kontempleration. Epistémé var den fritt skapande andens vetenskap under disciplinerade former. Hos kyrkofäderna var epistémé vetenskap endast i förening med Kristus. Denna form av vetenskap grundade sig på uppenbarelsen och målet var att få gudskunskap och att förvandlas till Guds avbild. H. Makkonen: Ortodoksens teologian luonteesta. – Academia et Ecclesia. Studia in honorem Fredric Cleve (Ed. H-O Kvist). Åbo Akademis Förlag. Åbo 1991, 127-139.

[20] Jfr. N. Berdjajev: Den ryska idén. Artos. Skellefteå 1996, 155-157; M. Kotiranta: Persoonan perikoreesia. STKS 197. Helsinki 1995, 82-175.

[21] I. Kant: Svar på frågan: Vad är upplysning? – i Vad är upplysning? Bruno Östling (red.). Symposium. Stockholm / Stehag 1989, 27.

[22] MEN, s. 129: "Han (Ies-Pietti) har blivit levande i nous. Han har blivit såsom ett barn, hans universella medvetande (=nous) har blivit rent, fåst sin syn, börjat gå. Blivit rent från vetenskapens och ärans spetsiska ...".

[23] Till det följande O. Byfält: Se och smaka tillvarons ting, dess sötma och enhet i en splittrad värld. Reflexioner kring Bengt Pohjanens undsömsroman Dödens ängar. – Ad lucem 1/1997, 27-32. Pohjanen har tagit starka intryck av kollegan på andra sidan Torneälven Timo K. Mukka. B. Pohjanen: Kärlek och död – det enda nödvändiga. – Vår Lösen 1977, 450-453.

[24] Närvarande, frånvarande – det är frågan. – Tornedalens skola 150 år. Fakta minnen, värderingar. Red. K. Pekkari. Luleå 1983, 131-133.

[25] H. Sundén: Religionen och rollerna. SKDB 1960, 114.

[26] A.a. 1981, 35.

[27] Rr, 22: "Orden var bekanta. Hur många gånger hade han inte hört dem och de hade alltid känts lika döda och intetsägande, tråkiga som de skulle te sig om berättaren fortsatte att citera texten. Den gången erfor han en närvaro som för honom var okänd och obekvämlig. Orden började leva. De fyllde hela rummet med en verklighet som inte var av denna världen. Han fick en känsla av att det som nu skedde var centrum iav hela skapelsen och det ord som fyllde rummet bar universum. Med sin maktas ord bär han allt, hörde han tydligt någon sjunga i en annan verklighet än den vanliga, i den verklighet som skapade, en ny och annorlunda värld i sig. Själv var han lugn, utan känslor. [...] Sanna mina ord, den stunden kom någon in i rummet, det erfor han. Det kom en stilla vind och den kom från Karesuando. Det var samma östanvind som blåste en hel natt över Röda havets vatten och samma vind som blåste hela natten över Josef av Arimateas grav."

[28] Jfr. Gregor av Nyssa (PG 44, 377B): "Begreppen skapar (av)gudabilder, endast förundran fattar något."

[29] Tuomas Anhava: Dikter ur Kuudes Kirja (1966) tolkade av Urpu-Liisa Karahka. – Horisont 1/1976, 28-29. "Jag tror på det jag ser och förnimmar" (Dödens s. 58).

[30] A. Piltz: Mellan ängel och best. Alfabet. Stockholm 1991, 53-74, 141-157.

[31] I Över Kalix 2.8.2002 konstaterade Pohjanen att om Gud inte bor i ett sandkorn kan han inte bo i himlen (ubique). Det tyder på ett bejakande i någon form av s.k. "naturlig teologi" och därmed förbunden analogia entis d.v.s. att det råder en ontologisk enhet mellan Gud och värld samt en noetisk kunskapsmässig analogi i det att på grund av Guds och människans väsenslikhet kunskap om Gud kan nås genom naturlig gudskunskap (objektivistisk kunskapsteori) samt teistisk-teologisk metafysik att Gud är alfa och omega och därmed finns en mening och ett yttersta mål för Guds historia med världen. Det är intressant att notera att N. Berdjajev menar att det ryska medvetandet inte skiljer på uppenbarelseteologi och naturlig teologi. Orsaken är att det ryska tänkandet är alltför helgjutet (begreppet "sobornost") och ser trons erfarenhet som kunskapens grund. N. Berdjajev: Den ryska idén. Artos. Skellefteå 1996, 149.

[32] C. Stenqvist: Förundran och förändring. Åsak. Delsbo 1994, s. 30.

Muuttoliikkeen murheista muuttamisen onneen?

Matkailuyrittäjät tarjoavat elämyspalveluita, kokemukset ovat matkailijoiden itse tuottamia. Siinäpä onkin juuri se yksi idea, mistä moni syrjäinen kunta Suomessa voisi saada voimavaroja elämisen ehtojen vahvistamiseen.

Maisteri Timo Aro on kirjoittanut artikkelin *Muuttoliikettä ei pysäytetä aluepolitiikan tempuilla* (Helsingin Sanomat; vieraskynä 29.3.2000). Artikkelin koskettaa yleensä suomalaisia, mutta erityisen kipeältä se tuntuu harvaan asuttujen alueiden ihmisistä. Artikkelissa esitystavallinen viileys ja tieteellisyyden tavoittelu peittävät sitä, että Aron lähtökohdat ovat kestävämpiä ja hänen käsityksensä taloudellissosiaalisista prosesseista ovat yksioikoisia ja tendenssimäisiä, tarkoitushakuisia. Kirjoittajan näennäisesti puolueeton ja objektiivinen tarkastelutapa saattaa lisätä luovuttamisen halua niin omassa elämässä kuin ympäristön rakentamisessa. Tahdon puuttua artikkeliin, koska olen havainnut muuttoliikkeen seurauksia sekä tyhjenevillä alueilla että entisille pelloille pystytetyissä betonilähiöissä. Nopean muuttamisen yhteiskunnallista hintaa eivät taloustieteelliset laskelmat tavoita, koska menetyksen, alkoholisoitumisen ja itsemurhien tuottama ahdistus koetaan. Kokemusten hinnoittelu tavaroiden tai palvelusten ostamisen ja myymisen näkökulmasta johtaa tempuilemaan vailla yhteyttä ihmisen kärsimyksiin.

Aro kirjoittaa seuraavasti: *Maaseudun tyhjenemisen jälkeen vuorossa ovat syrjäiset ja vailla osaamispääomaa olevat pienet ja keskisuuret kaupungit. Siirtyminen informaatioyhteiskuntaan keskittää ihmiset lopullisesti suurten yliopistokaupunkien ympäristöön - halusimme sitä tai emme.*

Timo Aro kirjoitus on selkeä ja johdonmukainen. Kommentoin sitä, koska kirjoitus on poikkeuksellisen tyyli- ja sisällöllisesti onnistunut. Ongelmana jutussa ovat yleistyksien ja periaatteellisten asettamukset.

Millaisia teoreettisia ja metafysisiä ajatuksia lainaus sisältää? Historiallisen aineiston pohjalta hän olettaa tyyli- ja sisällöllisen kehityksen, että keskittymiskehitys tapahtuu väijäämättömästi ihmisestä riippumattomien lainalaisuuksien mukaan luonnon tai jumalan ohjaamana. Hän vahvistaa objektivismiaan muotoilulla *"halusimme sitä tai emme"*. Asian varmentamiseksi hän käyttää vielä ilmaisua *"lopullisesti"*. Ihminen ei voi mitään kehitykselle, niin vain käy, vaikka monet yrittävät rimpuilla vastaan. Aro täsmentää: Muuttoa ei voi rajoittaa nyky-yhteiskunnassa keinotekoisin tempuin. Arolle näyttävät olevan kaikki keinot keinotekoisia tempuja, koska hän pitää aluepolitiikkaa ikään kuin lumehoitona ja pelkkänä toiveiden tynnyrinä. Objektivistisen hahmottamisen onnto tulee ilmi kirjoituksen sisältämästä asettamuksesta. Kun asia on ihmisestä riippumaton, sille ei voi mitään. Ihmisen on vain otettava huomioon kehityksen lainalaisuudet ja siksi ei pidä rajoittaa, saati pysäyttää siirtymistä kasvukeskuksiin. Toisin sanoen mukamas neutraali kuvaus kannustaa muuttamaan pois *"Savotta-Suomesta"*. On tyytynyt nurinkurinen ajatus, että julkinen yhteiskuntaa

kuvaava kirjoitus tai tutkimus voisi olla yhteiskunnallisista prosesseista riippumaton, jotenkin ulkopuolella sosiaalista elämää.

Jos kehitysalueiden, siis kehityksessä taantuvien alueiden ihmiset uskovat Aron kirjoituksen näkemyksiin, silloin he omia etuja ajaakseen pyrkivät muuttamaan pois alueelta. Jos menestyvällä rannikkosuomen kaistaleella toimivat suunnittelijat ja päättävät ottavat vakavasti Aron artikkelin sisältämät visiot, rationaalisina toimijoina he pyrkivät varautumaan alueelle muuttaviin ihmisiin. Toisin sanoen he rakennuttavat asuntoja, laajentavat kouluja ja suunnittelevat palveluja. Tämä kiihdyttää muuttoa, koska menestyvälle alueelle muodostuu julkisen koneiston päätöksien pohjalta uusia työpaikkoja.

Ei luulisi kenenkään yhteiskuntatieteellistä koulutusta saaneen esittävän näin naiiveja ja samalla ahdistusta synnyttäviä käsityksiä kuin Timo Aro tekee. Kuvauksiltaan Aro tavoittelee objektiivisuutta, mutta käsityksiensä ja käyttämiensä käsitteiden osalta hän nyrjähtää objektivismiin, josta tulee samalla indoktrinaatioita, tendenssien iskostamista. Manipuloiva kuvaus siirtää huomion tosiasioihin ja syrjäyttää tai kaventaa prosessit. Keskittymisen mekanismit samalla muuttuvat annetuiksi ja ihmisen itsestä riippumattomiksi. Tietenkin *"Savotta-Suomen"* ihmiset voivat paheksua, että kovinpa kyseenalaisilla näkemyksillä toimitaan Euroopan sosiaalirahaston koordinaattorina Satakunnan työvoima- ja elinkeinokeskuksessa. Oletettavasti Aron mielipiteitä tarvitaan oikeuttamaan sellaisia poliittisia näkemyksiä, jotka pyrkivät vähentämään intoa käyttää aluepoliittisia keinoja.

Kolmessa vuosikymmenessä esimerkiksi Kemin väkiluku on pudonnut viidellä tuhannella. *"Osaamispääoma"*, mitä se nyt tarkoittaneekin, on samana aikana koulutuksellisten, opetuksellisten ja taloudellisten kriteerien perusteella lisääntynyt. Kemi-Tornion alueen kunnat ovat työskennelleet pysäyttääkseen väkikatoa ja pienentääkseen työttömyyttä, joka on pysyvän tuntuiseksi yli kaksikymmentä prosenttia. Alueen tehtaiden tuotantokyky on erioimainen. Monina vuosina bruttokansantuote henkeä kohden on ylittänyt Helsingin tason, mutta kuntien taloudet ovat ahdingossa. Siten syyt ihmisten ja kuntien kurjuuteen lienevät siinä, että vallitsevat mekanismit siirtävät nopeasti ja huomaamattomasti Kemi-Tornion alueella tuotetun uuden arvon, Perämeren rannikon tietotaidon tulokset jonnekin muualle.

Ehkä Timo Aro ajattelee Perämeren alueen kuuluvan ikään kuin Satakunnan, Kymenlaakson ja Päijät-Hämeen ruostevoimayhteyteen. Perämeren alueen osalta vihaus ruosteeseen on viittaus Ruotsin ja Suomen puolilla olevaan metalliteollisuuteen. Alueen muukaan teollisuus ei ole *"ruosteessa"*. Jatkuvat investoinnit lisäävät sekä tuotantoa että parantavat tuotannon laatua. Perämeren alu-

P O H J O I S U U S

een, Perämeren kaaren tai jopa ”Pohjolan banaanin” talouden kehitysnäkymät ovat erittäin hyvät. Silti ennustetaan alueen monien väestöryhmien kurjuuden ja useiden kuntien ahdinkotilan jatkuvan. Timo Aron käsite ”Rannikko-Suomi” ja sen vastapari ”Savotta-Suomi” ovat sikäli epäonnistuneita, että niiden käyttö johtaa sanojen merkitysten venyttämiseen. Siten ”Rannikko-Suomen” ydinaluetta on myös Pirkanmaa ja ”Savotta-Suomi” on itäistä metsänkäyttö- ja maatalousaluetta. Vaikkapa Uudestakaupungista katsottuna sisämaa tuntuu idältä, vaikka sisämaa sisältäisi niin Viitasaaren, Lieksan, Taivalkosken kuin myös Muonion.

Savotta-Suomessa toimitaan Etelä-Suomen menestyvien alueiden hyväksi. Jotakin pitäisi tehdä ahdistavan ja epätasa-arvoisen asetelman poistamiseksi. Tempuut eivät riitä, tarvitaan isoja ratkaisuja. Työllisyyteen vaikuttaisi verotuksen kohdistaminen nimenomaisesti koneisiin nykyisen ihmistyön verottamisen asemesta. Vuosikymmeniä on kannattanut lisätä automaatiota ja koneellistamista silloinkin, kun se ei ole kannattavaa yleisesti yritysten tai puhumattakaan yhteiskunnan näkökulmasta. Koneellistamiseen houkuttelee se, että merkittävä osa koneiden käytön haitoista ja kustannuksista siirtyy muiden kuin koneen käyttäjän ja omistajan kannettaviksi. Mekanismit tekevät huomaamattomasti maksajiksi toisia yrityksiä, yksittäisiä ihmisiä tai ihmisryhmiä, yhteiskuntaa ja luontoa. Koneiden verottaminen ja poisto-oikeuksien supistaminen hillitsevät halua poistaa ihmistyötä kuin myös innoitusta kuormittaa ympäristöä. Kasvukeskuksien väestöpaineen seurauksena on järkevää kehittää Savotta-Suomea lomavieton ja vapaa-ajan toiminnan alueena. Tendenssimaisesti Timo Aro ohittaa tai unohtaa kaikki sellaiset ”luonnolliset tekijät”, jotka voivat lisätä ihmisten mahdollisuuksia elää keskuksien ulkopuolella.

Mukaillen Timo Aroa hänen argumentointiaan vastaan esitän: Asetelman johdonmukaisuus näkyy myös tuoreimmista aluekohtaisista alkoholin kulutuslukuista. Lapin alkoholinkulutustilastot kertovat sekä matkailun alueellisesta merkityksestä että paikallisesta sosiaalisesta pahoinvoinnista.

Temppujen ja etuisuuksilla näpräilyn asemesta tarvitaan rakenteita koskevia poliittisia päätöksiä ja muutoksia rahavirtoihin, jotta taantuvien alueiden varannot eivät yksinkertaisesti vain hupene.

(Keskeneräiseksi jäänyt teksti on kirjoitettu hutiin alussa 2000.)

DEMOKRITOS

Viisauteen kasvattavat nämä kolme lahjaa: oikein ajatella, oikein puhua, oikein toimia. (2)

Eivät ruumiinvoimat tai raha tee ihmistä onnelliseksi vaan ajattelun syvällisyys ja elämän monipuolisuus. (40)

Vahingon kautta tulevat hullut viisaiksi. (54)

Ei sana, vaan onnettomuus on hullujen oppimestari. (76)

Useilla paljon tietävillä ei ole lainkaan ymmärrystä. (64)

Ajattelemista, ei paljon tietämistä tulee vaalia. (65)

Sana on teon varjo. (145)

Yhteisessä kalassa ei ole ruotoja. (151)

Sivistys on onnelliselle kaunistus, onnettomalle pakopaikka. (180)

Toive kataluudella voittamisesta on tappion alku. (221)

Viisaalle on avoinna jokainen maa, sillä jalonsielun kotimaa on koko maailma. (247)

Pelko aiheuttaa mielistelyä, ei rakkautta. (268)

Köyhyyden arvokkaasti kantaminen on merkki itsekurista. (291)

Mahdottomia ymmärtämättömien toiveet. (292)

Suom. Toivo Salonen

P O H J O I S U U S

Filosofia tulee pohjoisesta

Lena
Salmi

Otsikko provosoi: filosofia tulee pohjoisesta. Se korostaa pohjoisuutta - suhteessa johonkin. Viime syksynä perustetussa Pohjoisessa filosofiyhdistyksessä Agonissa on käynnistynyt rajoja (kuviteltuja tai ei) koetteleva keskustelu siitä, mitä pohjoinen filosofia voisi merkitä. Tässä kirjoituksessa sen teemoja pohditaan jälkikolonialismin tarjoamin käsittein. Painopiste on enemmän Suomessa ja muissa Pohjoismaissa, vaikka historialtaan koko pohjoiskalottialue on joutunut kolonisaation kohteeksi.

Agonin perustaminen osuu tärkeään hetkeen. Pohjoisuutta on kautta vuosisatojen leimannut luonnon läsnäolo. Nyt kun biologinen elinympäristö muuttuu vinosti, hädän hetkellä pelottaa tunne jäämisestä tyhjän varaan: mitä sitten, kun perustavia arvoja ei enää ole, kun niiden hengittämä ilma on pilattu? Kuulenko pohjoisen filosofian ihmettelevän

miellettävällä alueella on kreikkalaisen historioitsija Tacituksen teoksessa vuodelta 98. Siinä hän kuvailee pohjoisessa asustavaa väkeä. Kaikkiaan pohjoista on määritelty pitkälti maantieteellisin ja luonnontieteellisin kriteerein. Vähemmälle huomiolle on jäänyt sosiaalinen puoli.

Meidän pohjoinen, ei kuitenkaan me?

Agonin ensimmäisessä tapaamisessa viime keväänä kävi ilmeiseksi, ettei yhdistyksessä niinkään tavoitella valmiita järjestelmiä, vaan pikemmin pyritään kaihtamaan tehtyjä kulttuurisia rakennelmia. Tämä ei kuitenkaan ensi alkuun tarkoita, että silmät suljettaisiin olemassa olevalta todellisuudelta, siltä, miten pohjoisuutta tuotetaan esimerkiksi ihmisten puheissa ja teoissa. Ehkä pohjoisen, pohjoisuuden ja sen representaatioiden romanti-soimisen sijaan tavoitellaan tuon kaiken käsitteellistä purkamista ja uudelleen rakentamista.

Pohjoista filosofiaa paalutettaessa kolonisaation merkitystä ja vaikutuksia ei voi sivuuttaa. On pohdittava, miten valtaa pitäneiden sosiaaliset, kulttuuriset ja historialliset käytännöt ovat tuottaneet esimerkiksi tiettyä vallitse-

KUVA LENA SALMI

tässä yhteydessä, miten tuota kaikkea kokemusta voisi käsitteellisesti ymmärtää?

Kirjoituksessani, jonka kanssatekstinä on Raisa Simolan ja Ensio Puoskarin toimittama Afrikkalaisen filosofian antologia (Gaudeamus 2001), pohjoinen käsitetään enemmän maantieteellisesti luonnontieteellisesti mitattavien käsittein, (esimerkiksi puuraja, valoisuus, eläimistö...) ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi, pohjoisuus kuvastaa taas enemmän mielenmaisemaa, ja Lappi puolestaan voidaan ymmärtää näiden käsitteiden tekstuaalisena (tekstit, kuvat, videot, musiikki...) representaationa.

Pohjoista on kuvattu vahvasti historiassa ja taiteissa, erityisesti kuvataiteissa ja kirjallisuudessa. Ensimmäinen merkintä pohjoisen kansasta nykyisellä Pohjoismaiksi

vaa Lappi-diskurssia. Mil-laista, sitä voi hahmottaa muun muassa visualisoimalla tuota diskurssia. Yhä uudestaan ihmisten mielissä pohjoisesta puhuttaessa heräävät mielikuvat tunteista, poroista, saamelaisista, kylmästä, pimeästä, keskiyön auringosta, ankarasta arjesta, kalajoista, joulupukista...

Mielenkiintoista kaikkienensa: tämä kuuluisi siis pohjoiseen, mutta se ei kuitenkaan yksi yhteen ole sama kuin me, me, jotka asutamme pohjoista. Pohjoinen ihminen kuin pakotetaan katsomaan itsensä ulkopuolelta mahdollista pohjoisuuttaan. Tämä taas on suoraan representaation politiikan oppikirjasta. Representaation politiikassa aina valtaa pitävä määrää sen, miten toinen asemoidaan, suhde ei siis koskaan ole tasapuolinen.

P O H J O I S U U S

Koska politiikassa on kyse asioiden tuomisesta konfliktiin keskenään, vallitseva representaatio voidaan silloin kyseenalaistaa monin tavoin. Tunnettu esimerkki kertoo paljon: black is beautiful (musta on kaunista). Voisiko pohjoisessa alkaa aluksi julistaa: pohjoinen on keskeinen. Mutta ehkä ei kannata. Pikemmin sietää hakea täysin uutta tapaa käsitteellistä pohjoisuutta, mennä valtakurssin ulottumattomiin.

Suomalaisen filosofian aito mahdollisuus?

Kaikkiaan pohjoinen filosofia voisi ottaa haasteekseen pohjoisen ihmisen vapauttamisen kyseenalaistamalla ainakin julkisuuden tavan tuottaa pohjoisuutta. Suomessa vallitsevan representaation voi kiteyttää kahteen väitteeseen, joiden mukaan pohjoinen elää etelän kustannuksella ja pohjoinen toimii etelän reservaattina.

Onko tällöin, tavoiteltaessa toisin tekemistä, hylättävä koko länsimainen filosofia ja sen keskiössä seisova rationaalinen ihminen? Mihin perheeseen pohjoinen filosofia haluaa kuulua? Millaista omakuvaa pohjoinen filosofia halajaa? Onko pohjoisesta edes filosofiaksi? Mikä olisi sen omin juttu? Voisiko pohjoisuus merkitä jopa suomalaisen filosofian aitoa mahdollisuutta?

Haettaessa vastauksia näihin kysymyksiin on muistettava pohjoiselle tarjottu paikka kolonisaatiossa. Tätä kolonisaatiorakennelmaa purettaessa puretaan samalla itseään. Sellainen myös satuttaa. Poisoppiminen on aina kivulias prosessi.

Haasteita pohjoisen filosofian harrastajilla riittää. Tässä kirjoituksessa on pohdittu pohjoisen ja pohjoisuuden käsitteitä jälkikolonialismin pohjalta ja korostettu ajatusjärjestelmien kontekstualisointia ja historiallistamista. Tavallaan silloin olen sortunut tarkastelemaan sitä enemmän merkkeinä, enkä niinkään filosofiasta itsestään, siitä miten filosofiasta ymmärretään pohjoisuuden tapahtuminen. Merkkejä hakiessani olen kuitenkin yrittänyt paaluttaa pohjoista filosofiaa jotenkin.

Kolonialisoiniko silloin itse pohjoisen, pohjoisuuden ja ylläpidän sittenkin ahdistavaksi julistamaani Lappi-diskurssia? Miten pohjoisessa muka olisi säilynyt jokin paikka, joka mahdollistaisi jonkin uuden alun?

Vai kannattaisiko käyttää hyväkseen juuri tuo kolonisaation pohjoiselle tarjoama paikka - siellä jossain äärellä: kuunnella hiljaa.

SISÄLLYSLUETTELO:

1. Turkispukuinen lohi jodlaa
Juha Ruusuvuori
2. Pääkirjoitus
Niilo Nikkonen
2. Kansainvälisiä kielipelejä
Matti Jutila
4. Viestinnän eettisiä kysymyksiä
Jukka Paarma
6. Pohjoinen kaupunki
Sam Krause
7. Taistelu talipalloista
Pia-Krista Rimppi
8. Filosofisk teologi i Ultima Thule. Nousologiska utkast hos Bengt Pohjanen
Ola Byfält
14. Amatöörifilosofi maailmaa etsimässä
Katja Arstio
16. Muuttoliikkeen murheista muuttamisen onneen?
Toivo Salonen
17. Demokritos (fragmentteja)
suom. Toivo Salonen
18. Filosofia tulee pohjoisesta
Lena Salmi
20. Platonikkosen pohjoinen dialogi
haast. Lena Salmi

JÄSENHAKEMUS

Etunimi

Sukunimi

Osoite

Postitoimipaikka

Postinumero

Kotipuhelin

Matkapuhelin

Sähköpostiosoite

Kuvaile lyhyesti suhdettasi filosofiaan.

Voit jättää hakemuksen AGONin postilaatikkoon Menetelmätieteiden laitoksella. Voit lähettää tietosi myös sähköpostilla osoitteeseen: niilo.nikkonen@nic.fi

Platonikkosen pohjoinen dialogi

Olet pohjoisen filosofiyhdistyksen AGONin ensimmäinen puheenjohtaja, kuka olet?

Olen peräpohjalainen "hunteeraaja" syntyisin Perämeren rannalta. Sukuni ovat peräisin Kemi- ja Tornionjoen alajuoksulta. Asun vapaan (ja toistaiseksi myrkyttämättömän) Ounasjoen rannalla Patokoskella, kolmisenkymmentä kilometriä pohjoisen napapiirin pohjoispuolella. Harrastan historian ja filosofian lisäksi maiseman ihailua ja koirien silittämistä. Automobiilina olisin päässyt jo kaksikymmentä vuotta sitten museorekisteriin. Olen harrastanut ohjattua itseni sivistämistä "aikuisiässä" muun muassa tietotekniikan, eli informaatioteknologian, kursseilla. Jotain siinä touhussa on vissiin mennyt pieleen kun suhtaudun siihenkin nykyisin edistyskriittisesti filosofiasta katsoen.

Yhdistyksen nimi on AGON, miksi ja mitä se tarkoittaa?

Antiikin Kreikan AGON tarkoitti kilpailuja urheilussa ja kaunotaiteissa, sehän on sopivan haasteellista. Friedrich Nietzschen ajattelussa agon tarkoittaa kilvoittelua ja itsensä ylittämistä. Agonia ei liity meihin. Se tarkoittaa kuoleman pelkoa, hengen hätää ja Kristuksen kärsimystä.

Olet myös piirtänyt AGONin tunnuksen. Miten päädyit ruukkuun ja tunnuslauseeseen?

"EXTRA PHILOSOPHIAM NULLA SALUS", filosofian ulkopuolella ei ole pelastusta. Kirkkoisä Cyprianuksen kirkkoa (ECCLESIA) tarkoittanut lause Ludwig Feuerbachin uudelleen muotoilemana, hänen vaihtaessaan teologiasta filosofiaan. Kuulostaa kovalta rajaukselta, mutta kun ajattelee mitä kaikkea filosofia pitää sisällään, huomaakin piirin olevan äärimmäisen laajan pitäen sisällään uskonnotkin. Viiniamforan merkitys on "IN VINO VERITAS", viinissä totuus. - Mutta ei pelastus.

Mitä asioita painotat AGONin ensimmäisenä puheenjohtajana?

Tavoituksemme on muun muassa sääntöjenkin kolmannessa pykälässä mainittu filosofian kaikinpuolinen edistäminen. Lisäksi pitää pyrkiä Sokrateen esimerkin mukaisesti olemaan paarmana virkistämässä laiskaa hevosta, eli puuttua ajankohtaisiin asioihin kriittisesti.

Miten ja milloin kiinnostuit filosofiasta?

Joskus 12-13 -vuotiaana kaverini kysyi ihmisen elämän tarkoitusta. Hän piti tarkoituksena jotakin ns. menestystä ja arvostuksen saavuttamista. (silloinen mottoni oli "ihminen on suuri kusiainen") Myöhempi "herätys" tuli kolme vuotta sitten kun sain veljeltäni joululahjaksi Gunnar Aspelinin *Ajatuksen tiet*, jota voi pitää edelleen filosofian historiaa esittelevänä perusteoksena.

Mikä on parasta filosofiassa?

Se on loppumatonta ja määrittelemätöntä. Jos joku joskus yrittää määritellä filosofian olemusta ja "raameja", hänen on syytä pohtia omaa eksistenssiään ja sen ontologiaa.

Oletko jossain filosofian haarassa enemmän kotonasi kuin toisaalla?

Etiikkaan ja arvofilosofiaan sorrun jatkuvasti seurattessani maailman menoa. Pitäisi kai pohtia jotain simppelempää kuten ajan ontologiaa.

Paljasta meille jokin filosofinen käsite, jota et ymmärrä (ja kerro mikä mättää)?

Russellin ja Wittgensteinin logiikka menee yli hilseen. Pelkästään arvoisien loogikkojen hämmästyttävän yhtenäinen merkkikieli on omiaan innoittamaan logiikan selkeille poluille. Ehkä sekin vielä avautuu kunhan selviän *Tractatuksesta*.

Täydennä lause: Pohjoinen filosofia on...

...jotain toistaiseksi määrittelemätöntä. Se saa vaikutteita vuodenkierrosta ja historian hämärästä, siinä on ripaus mystiikkaa, sillä se pakenee sitä mukaa kuin sitä saavuttaa. Se on filosofiaa jota meidän tulee etsiä elämäntavastamme ja suhteestamme muuhun olevaiseen, ehkä myös suhteestamme transsendenttiin. On mahdollisesti hylättävä myös länsimaisen filosofian traditio löytääksemme täysin aiemmista arvorakennelmista riippumaton näkemys elämäntapaan ja -muotoon.

Saat suositella filosofian harrastusta pohjoisen ihmisille. Miten sen teet?

Pohjoisen ihmiselle on luonteenomaista istahtaa tuumaamaan ja tarkastelemaan asioita ja ilmiöitä; filosofia on sille vain finimpi nimitys.

Jos et harrastaisi filosofiaa, mitä tekisit?

Lukisin vielä enemmän historiaa ja kaunokirjallisuutta.

Minkä filosofisen kirjan luit viimeksi?

Pekka Himasen väitöksen. *Bertrand Russellin haaste: russellilainen uskontokritiikki esimerkkinä aikalaiskriittisestä filosofiasta*. Tuon jälkeen luin Timo Airaksisen *Vanhuuden ylistyksen*, joka on helppolukuisuudestaan huolimatta mitä syvällisintä pohdintaa meitä jokaista (nuorena kuolevat pois lukien) koskettavasta asiasta.

Platon kävelee sinua vastaan Lapissa. Miten aloitat juttelun?

Tervehdys, arvoisa kollega. Voiko mielestäsi tavoittaa empiiristä havaintoa transsendentista todellisuudesta?

